ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
VERICA TRSTENJAK
της 18ης Δεκεμβρίου 2008 [1]

Πίνακας περιεχομένων

I — Νομικό πλαίσιο . . . . . I - 3723

A — Κοινοτικό δίκαιο . . . . . I - 3723

B — Εθνικό δίκαιο . . . . . I - 3724

II — Τα πραγματικά περιστατικά, η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα . . . . . I - 3727

A — Πραγματικά περιστατικά . . . . . I - 3727

1. Το ισχύον στην Αυστρία σύστημα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία . . . . I - 3727

2. Το ιστορικό της διαφοράς της κύριας δίκης . . . . . I - 3728

B — Η κύρια δίκη . . . . . I - 3728

Γ — Τα προδικαστικά ερωτήματα . . . . . I - 3729

III — Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου . . . . . I - 3730

IV — Οι απαντήσεις στα προδικαστικά ερωτήματα . . . . . I - 3730

A — Προκαταρκτική παρατήρηση . . . . . I - 3730

1. Ο βαθμός στον οποίο συστήματα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία διέπονται από το κοινοτικό δίκαιο . . . . . I - 3730

2. Επί του αντικειμένου των προδικαστικών ερωτημάτων . . . . . I - 3731

B — Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος . . . . . I - 3732

1. Οι ισχυρισμοί των μετεχόντων της διαδικασίας . . . . . I - 3732

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

2. Νομική εκτίμηση . . . . . I - 3734

α) Μορφή πωλήσεως . . . . . I - 3735

β) Εφαρμογή ως προς όλους τους επιχειρηματίες που ασκούν δραστηριότητες εντός της χώρας . . . . . I - 3736

γ) Επηρεασμός με τον ίδιο τρόπο της εμπορίας των αυστριακών και των γερμανικών βιβλίων . . . . . I - 3737

i) Διαφορετική νομική μεταχείριση μεταξύ γερμανικών και αυστριακών βιβλίων . . . . . I - 3737

— Εμπορικά πλεονεκτήματα λαμβανόμενα υπόψη . . . . . I - 3738

— Δυνατότητα εκπτώσεως 5% σε επίπεδο λιανικού εμπορίου . . . . I - 3739

— Συμπέρασμα . . . . . I - 3740

ii) Δυνατότητα αρνητικού επηρεασμού των πωλήσεων γερμανικών βιβλίων . . . . . I - 3740

— Οι αυστριακές τελικές τιμές πωλήσεως καθορίζονται σε αντιστοιχία προς τις συνθήκες της γερμανικής αγοράς . . . . . I - 3741

— Συμπληρωματικές σκέψεις . . . . . I - 3741

iii) Συμπέρασμα . . . . . I - 3743

δ) Συμπέρασμα . . . . . I - 3743

Γ — Επί του δευτέρου ερωτήματος . . . . . I - 3743

1. Ισχυρισμοί των μετεχόντων της διαδικασίας . . . . . I - 3744

2. Νομική εκτίμηση . . . . . I - 3745

Δ — Επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος . . . . . I - 3747

1. Ισχυρισμοί των μετεχόντων της διαδικασίας . . . . . I - 3747

2. Νομική εκτίμηση . . . . . I - 3750

α) Μέτρα που επιβάλλουν, ευνοούν ή ενισχύουν τα αποτελέσματα μιας αντίθετης προς το δίκαιο του ανταγωνισμού συμφωνίας . . . . . I - 3752

i) Αντίθετη προς τον ανταγωνισμό συμφωνία; . . . . . I - 3752

ii) Μέτρα που επιβάλλουν, ευνοούν ή ενισχύουν τα αποτελέσματα . . . I - 3754

— Άμεση σύνδεση με το Sammelrevers 1993; . . . . . I - 3754

— Σύνδεση βάση της μεταβατικής διατάξεως του άρθρου 10 του BPrBG; . . . . . I - 3754

— Αρκεί μια από απόψεως περιεχομένου σύνδεση; . . . . . I - 3755

iii) Συμπέρασμα . . . . . I - 3757

β) Μετάθεση σε ιδιώτες επιχειρηματίες της ευθύνης της λήψεως αποφάσεων παρεμβάσεως σε οικονομικά θέματα . . . . . I - 3757

i) Δεν απαιτείται ύπαρξη παρεπομένου . . . . . I - 3758

ii) Μεταβίβαση εξουσίας σε ιδιώτες επιχειρηματίες . . . . . I - 3760

iii) Αρμοδιότητας των κρατών μελών στον πολιτιστικό τομέα που λαμβάνεται υπόψη . . . . . I - 3762

— Αμιγώς εθνικό σύστημα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία . . . I - 3764

— Δεν πρέπει να υφίσταται παράβαση άλλων διατάξεων της Συνθήκης ΕΚ, ιδίως δε των διατάξεων περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων . . . . . I - 3764

iv) Συμπέρασμα . . . . . I - 3765

V — Σύνοψη . . . . . I - 3766

VI — Πρόταση . . . . . I - 3767

1. Αντικείμενο της εν προκειμένω διαδικασίας για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως είναι ένα προδικαστικό ερώτημα του Oberster Gerichtshof της Δημοκρατίας της Αυστρίας (στο εξής: αιτούν δικαστήριο). Το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν οι διατάξεις για την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων κατά το άρθρο 28 ΕΚ και το άρθρο 30 ΕΚ απαγορεύουν ορισμένα στοιχεία ενός συστήματος επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία, όπως του εισαχθέντος στην Αυστρία με τον Buchpreisbindungsgesetz (νόμου περί των επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία, *BGBl.* 45/2000, στο εξής: BPrBG). Περαιτέρω, ερωτά αν ο BPrBG συνάδει προς την υποχρέωση που υπέχουν τα κράτη μέλη από το άρθρο 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, σε συνδυασμό με τις περί ανταγωνισμού διατάξεις κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ και το άρθρο 81 ΕΚ.

2. Επομένως, πρόκειται για μια υπόθεση που αφορά τη διττή φύση των βιβλίων ως εμπορεύματος και ως πολιτιστικού αγαθού.

I — Νομικό πλαίσιο

A — *Κοινοτικό δίκαιο*

3. Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ, η δράση της Κοινότητας περιλαμβάνει ένα καθεστώς που εξασφαλίζει ανόθευτο ανταγωνισμό μέσα στην εσωτερική αγορά.

4. Σύμφωνα με το άρθρο 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, τα κράτη μέλη απέχουν από κάθε μέτρο που δύναται να θέσει σε κίνδυνο την πραγματοποίηση των σκοπών της Συνθήκης ΕΚ.

5. Κατά το άρθρο 28 ΕΚ, οι ποσοτικοί περιορισμοί επί των εισαγωγών, καθώς και όλα τα μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος, απαγορεύονται μεταξύ των κρατών μελών.

6. Σύμφωνα με το άρθρο 30 ΕΚ, οι διατάξεις του άρθρου 28 ΕΚ δεν αντιτίθενται στις απαγορεύσεις ή στους περιορισμούς εισαγωγών, εξαγωγών ή διαμετακομίσεων που δικαιολογούνται από λόγους δημοσίας ηθικής, δημοσίας τάξεως, δημοσίας ασφαλείας, προστασίας της υγείας και της ζωής των ανθρώπων και των ζώων ή προφυλάξεως των φυτών, προστασίας των εθνικών θησαυρών που έχουν καλλιτεχνική, ιστορική ή αρχαιολογική αξία, ή προστασίας της βιομηχανικής και εμπορικής ιδιοκτησίας. Οι απαγορεύσεις ή οι περιορισμοί αυτοί δεν δύνανται πάντως να αποτελούν ούτε μέσο αυθαιρέτων διακρίσεων ούτε συγκεκαλυμμένο περιορισμό στο εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών.

7. Το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ ορίζει τα εξής:

«Είναι ασυμβίβαστες με την κοινή αγορά και απαγορεύονται όλες οι συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων, όλες οι αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων και κάθε εναρμονισμένη πρακτική, που δύνανται να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και που έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς και ιδίως εκείνες οι οποίες συνίστανται:

α) στον άμεσο ή έμμεσο καθορισμό των τιμών αγοράς ή πωλήσεως ή άλλων όρων συναλλαγής,»

8. Κατά το άρθρο 81, παράγραφος 3, ΕΚ, οι διατάξεις της παραγράφου 1 δύνανται να κηρυχθούν ανεφάρμοστες σε κάθε συμφωνία ή κατηγορία συμφωνιών μεταξύ επιχειρήσεων, σε κάθε απόφαση ή κατηγορία αποφάσεων ενώσεων επιχειρήσεων, και σε κάθε εναρμονισμένη πρακτική ή κατηγορία εναρμονισμένων πρακτικών, η οποία συμβάλλει στη βελτίωση της παραγωγής ή της διανομής των προϊόντων ή στην προώθηση της τεχνικής ή οικονομικής προόδου, εξασφαλίζοντας συγχρόνως στους καταναλωτές δίκαιο τμήμα από το όφελος που προκύπτει, και η οποία:

α) δεν επιβάλλει στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις περιορισμούς μη απαραίτητους για την επίτευξη των στόχων αυτών και

β) δεν παρέχει στις επιχειρήσεις αυτές τη δυνατότητα καταργήσεως του ανταγωνισμού επί σημαντικού τμήματος των σχετικών προϊόντων.

9. Κατά το άρθρο 151, παράγραφος 4, ΕΚ, η Κοινότητα, όταν αναλαμβάνει δράσεις δυνάμει άλλων διατάξεων της παρούσας Συνθήκης, λαμβάνει υπόψη της τις πολιτιστικές πτυχές, αποβλέποντας ειδικότερα στο σεβασμό και στην προώθηση της πολυμορφίας των πολιτισμών της.

Β — *Εθνικό δίκαιο*

10. Ο αυστριακός BPrBG έχει αποσπασματικώς ως εξής:

«Πεδίο εφαρμογής

Άρθρο 1

Ο παρών ομοσπονδιακός νόμος έχει εφαρμογή στην έκδοση και στην εισαγωγή, καθώς και στο εμπόριο, με την εξαίρεση του διασυνοριακού ηλεκτρονικού εμπορίου, βιβλίων γερμανικής γλώσσας και μουσικών παρτιτουρών. Αντικείμενό του είναι μια διαμόρφωση τιμών στην οποία λαμβάνεται υπόψη η θέση του βιβλίου ως πολιτιστικού αγαθού, τα συμφέροντα των καταναλωτών για λογικές τιμές βιβλίων και τα από επιχειρηματικής απόψεως οικονομικά δεδομένα του εμπορίου βιβλίων.

Ορισμοί

Άρθρο 2

Κατά την έννοια του εν λόγω ομοσπονδιακού νόμου

1. Εκδότης είναι όποιος αναλαμβάνει επαγγελματικά την έκδοση, την παραγωγή και τη διάδοση εμπορεύματος υπό την έννοια του άρθρου 1.

2. Εισαγωγέας είναι όποιος εισάγει επαγγελματικά στην Αυστρία εμπόρευμα υπό την έννοια του άρθρου 1 προς πώληση […]

Καθορισμός της τιμής

Άρθρο 3

(1) Ο εκδότης ή ο εισαγωγέας εμπορεύματος υπό την έννοια του άρθρου 1 είναι υποχρεωμένος να καθορίσει και να γνωστοποιήσει στο κοινό την τελική τιμή πωλήσεως για τα εκδιδόμενα ή εισαγόμενα από αυτόν στο ομοσπονδιακό έδαφος εμπορεύματα υπό την έννοια του άρθρου 1.

(2) Ο εισαγωγέας δεν μπορεί να καθορίσει τιμή χαμηλότερη, αφού αφαιρεθεί ο φόρος κύκλου εργασιών, από την τιμή λιανικής πωλήσεως που καθορίζει ή συστήνει ο εκδότης για το κράτος εκδόσεως ή από την τελική τιμή πωλήσεως που συστήνει για το ομοσπονδιακό έδαφος εκδότης με έδρα εκτός συμβαλλομένου κράτους στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (ΕΟΧ).

(3) Ο εισαγωγέας ο οποίος αγοράζει εμπορεύματα υπό την έννοια του άρθρου 1 εντός συμβαλλομένου κράτους στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (ΕΟΧ) σε χαμηλότερη τιμή αγοράς που παρεκκλίνει από τις συνήθεις τιμές αγοράς μπορεί, κατά παρέκκλιση από την παράγραφο 2, να καθορίσει χαμηλότερη τιμή από την τιμή που καθορίζει ή συστήνει ο εκδότης για το κράτος εκδόσεως ή, στην περίπτωση επανεισαγωγών, από την τιμή που καθορίζει ο ημεδαπός εκδότης, ανάλογα με το επιτευχθέν εμπορικό πλεονέκτημα.

(4) Επί επανεισαγομένων εμπορευμάτων υπό την έννοια του άρθρου 1 δεν έχει εφαρμογή η παράγραφος 3, εάν τα προϊόντα αυτά εξήχθησαν μόνον προς τον σκοπό της επανεισαγωγής τους, προκειμένου να καταστρατηγηθεί ο παρών ομοσπονδιακός νόμος.

(5) Στην τελική τιμή πωλήσεως που καθορίζεται κατά τις παραγράφους 1 έως 4 πρέπει να συνυπολογιστεί ο ισχύων για το εμπόρευμα υπό την έννοια του άρθρου 1 στην Αυστρία φόρος κύκλου εργασιών.

[…]

Επιβαλλόμενη τιμή

Άρθρο 5

(1) Οι τελικοί πωλητές μπορούν κατά την πώληση εμπορευμάτων υπό την έννοια του άρθρου 1 στον τελικό καταναλωτή να εφαρμόσουν τιμή χαμηλότερη της κατά το άρθρο 3 καθορισθείσας τελικής τιμής πωλήσεως το πολύ μέχρι 5 %.

(2) Οι τελικοί πωλητές δεν μπορούν να ανακοινώνουν στο πλαίσιο εμπορικών συναλλαγών για τον σκοπό ανταγωνισμού χαμηλότερη τιμή από την τελική τιμή πωλήσεως υπό την έννοια της παραγράφου 1.

[…]

Παραβάσεις των διατάξεων περί καθορισμού της τιμής και περί επιβαλλόμενης τιμής

Άρθρο 7

(l) Οι παραβάσεις των άρθρων 3, παράγραφοι 1 έως 4, 4, παράγραφος 1, καθώς και του άρθρου 5, παράγραφοι 1 έως 3, συνιστούν παραβάσεις υπό την έννοια του άρθρου 1 του ομοσπονδιακού νόμου κατά του αθέμιτου ανταγωνισμού, BGBl. 448/1984, όπως εκάστοτε ισχύει.

[…]

Μεταβατικές διατάξεις

Άρθρο 10

Για εμπορεύματα υπό την έννοια του άρθρου 1, τα οποία τέθηκαν σε κυκλοφορία πριν από το χρονικό σημείο της θέσεως σε

ισχύ αυτού του ομοσπονδιακού νόμου με σταθερή τελική τιμή πωλήσεως, που έχει δημοσιευθεί στον κατάλογο διαθέσιμων βιβλίων, έκδοση της 20ής Ιουνίου 2000, η τιμή αυτή θεωρείται ότι έχει καθορισθεί από τον εκδότη ή τον εισαγωγέα κατά την έννοια αυτού του ομοσπονδιακού νόμου.»

II — Τα πραγματικά περιστατικά, η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

A — *Πραγματικά περιστατικά*

1. Το ισχύον στην Αυστρία σύστημα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία

11. Έως τις 30 Ιουνίου 2000 στην Αυστρία, στη Γερμανία και στην Ελβετία εφαρμοζόταν ένα διασυνοριακού χαρακτήρα σύστημα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία, το αποκαλούμενο Sammelrevers 1993, του οποίου φορείς ήταν διάφορες επιχειρήσεις. Το Sammelrevers 1993 συνίστατο σε ένα υπόδειγμα συμβάσεως που συνήπτετο από τους εκάστοτε εκδότες, χονδρεμπόρους και λιανοπωλητές και εφαρμοζόταν ιδίως για βιβλία γερμανικής γλώσσας. Δεν προβλεπόταν καμία συμφωνία επί οριζοντίου επιπέδου μεταξύ των εκδοτών. Η κατάρτιση όμως και ο έλεγχος των επί μέρους συμβάσεων εξασφαλιζόταν συγκεντρωτικά μέσω οργανισμών διαχειρίσεως και επιτηρήσεως επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία.

12. Κύριο αντικείμενο του Sammelrevers 1993 ήταν ο δεσμευτικός καθορισμός των τελικών τιμών πωλήσεως, δηλαδή των τιμών που μπορούσαν να ζητούν οι λιανοπωλητές από τους τελικούς πελάτες. Το Sammelrevers 1993 υποχρέωνε τους λιανοπωλητές να τηρούν την καθοριζόμενη από τον εκδότη τελική τιμή πωλήσεως ως σταθερή τιμή [2]. Ο εκδότης μπορούσε να καθορίζει ελεύθερα την τελική τιμή πωλήσεως. Πάντως, μετά τον καθορισμό της τελικής τιμής πωλήσεως, ήταν υποχρεωμένος να επιτηρεί την τήρησή της.

13. Μετά την προσχώρηση της Αυστρίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η Επιτροπή απαίτησε, στις 8 Φεβρουαρίου 2000, την εξάλειψη κάθε επιπτώσεως διασυνοριακής φύσεως του Sammelrevers 1993 το αργότερο έως τις 30 Ιουνίου 2000 [3]. Κατόπιν τούτου, υποβλήθηκε στην Επιτροπή ένα τροποποιημένο κείμενο του Sammelrevers 1993, κατά το οποίο θα καταργούνταν ιδίως οι σχετικές με τις επιβαλλόμενες τιμές για τα βιβλία κάθετες συμφωνίες μεταξύ Γερμανών εκδοτών, αφενός, και Αυστριακών χονδρεμπόρων και λιανοπωλητών, αφετέρου, καθώς και μεταξύ Αυστριακών εκδοτών, αφενός, και Γερμανών

2 — Ο κάθετος δεσμευτικός καθορισμός της τελικής τιμής πωλήσεως θα παρείχε στους εκδότες τη δυνατότητα ενός μεικτού υπολογισμού. Ο σκοπός ήταν να χρησιμοποιεί ο εκδότης τα πρόσθετα έσοδα που πραγματοποιεί από εκδόσεις με καλές πωλήσεις σε υψηλότερη τιμή προκειμένου να συγχρηματοδοτεί εκδόσεις με λιγότερο καλές πωλήσεις. Με αυτόν το τρόπο, θα προωθούνταν η θέση του βιβλίου ως πολιτιστικού αγαθού και η πολυμορφία της λογοτεχνικής προσφοράς, ιδίως δε οι εκδόσεις που κυκλοφορούν σε μικρό αριθμό αντιτύπων και απευθύνονται μόνο σε ένα μικρό κύκλο αναγνωστών. Άλλοι σκοποί εκτίθενται στο έργο του Fezer, K.-H., «Die Buchpreisbindung im Europäischen Binnenmarkt», *Recht der Internationalen Wirtschaft*, 1991, σ. 141. Ως προς τις επιβαλλόμενες τιμές για τα βιβλία, βλ. επίσης Heker, H., «Buchpreisbindung», στο: Schwarze, J., Becker, J., *Geistiges Eigentum und Kultur im Spannungsfeld nationaler Regelungskompetenz und europäischem Wirtschafts- und Wettbewerbsrecht*, Nomos, 1998, σ. 116 και 117.

3 — Είχε προηγηθεί αίτημα των οικείων εκδοτών προς την Επιτροπή να αναγνωρίσει ότι το Sammelrevers 1993 δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ (αρνητική πιστοποίηση) ή, επικουρικώς, ότι απαλλάσσεται η συμφωνία κατά το άρθρο 81, παράγραφος 3, ΕΚ (απαλλαγή). Η Επιτροπή είχε διαβιβάσει αιτιάσεις ήδη στις 22 Ιανουαρίου 1998. Έκθεση της εξελίξεως έως τη θέσπιση του BPrBG παρέχει ο Engelmann, M., *Die Zukunft der Buchpreisbindung im Europäischen Binnenmarkt*, dissertation.de, 2001, σ. 125 έως 165.

χονδρεμπόρων και λιανοπωλητών, αφετέρου. Η Επιτροπή έλαβε ως βάση ότι υπ' αυτές τις συνθήκες δεν μπορούσε να θεωρηθεί ότι υπήρχε αισθητός επηρεασμός του εμπορίου μεταξύ των κρατών μελών. Στις 30 Ιουνίου 2000, οι Αυστριακοί εκδότες, χονδρέμποροι και λιανοπωλητές εξήλθαν από το Sammelrevers 1993 [4].

14. Στις 30 Ιουνίου 2000, ψηφίσθηκε στην Αυστρία ο BPrBG. Αυτό το κατ' επιταγή νόμου δημιουργηθέν σύστημα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία προβλέπει καθέτως επιβαλλόμενες τιμές, παρουσιάζει όμως σε σχέση με το Sammelrevers 1993 τις ακόλουθες ιδίως διαφορές: Οι τελικές τιμές πωλήσεως είναι στο εξής οι κατώτατες τιμές και όχι σταθερές τιμές. Εμπορικά πλεονεκτήματα μπορούν να λαμβάνονται υπόψη κατά το άρθρο 3, παράγραφος 3, του BPrBG στο πλαίσιο του καθορισμού των τελικών τιμών πωλήσεως. Κατά το άρθρο 5 του BPrBG, οι λιανοπωλητές έχουν τη δυνατότητα να μειώνουν κατά 5 % την καθορισθείσα τελική τιμή πωλήσεως.

2. Το ιστορικό της διαφοράς της κύριας δίκης

15. Ο Fachverband für die Buch- und Medienwirtschaft (επαγγελματικός σύνδεσμος για τη βιομηχανία του βιβλίου και των μέσων μαζικής ενημερώσεως, στο εξής: Fachverband) δημοσιεύει, κατά το άρθρο 4, παράγραφος 2, του BPrBG, τις τελικές τιμές πωλήσεως που, σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 1, του BPrBG, πρέπει να τηρούν οι λιανοπωλητές για την πώληση βιβλίων εντός της Αυστρίας (στη συνέχεια χρησιμοποιείται ο όρος «αυστριακές τελικές τιμές πωλήσεως» για τις τελικές τιμές πωλήσεως που ισχύουν βάσει του αυστριακού BPrBG, ενώ ο όρος «γερμανικές τελικές τιμές πωλήσεως» χρησιμοποιείται για τις τελικές τιμές πωλήσεως που πρέπει να καθορίζονται βάσει του γερμανικού νόμου περί επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία). Ο Fachverband επιβλέπει αν οι λιανοπωλητές τηρούν την καθορισμένη τιμή τελικής πωλήσεως κατά τη διαφήμιση προς πώληση των βιβλίων για τα οποία υφίστανται επιβαλλόμενες τιμές κατά το άρθρο 1 του BPrBG.

16. Η Libro Handelsgesellschaft mbH (στο εξής: Libro) ασκεί τις δραστηριότητές της στην Αυστρία, όπου και εμπορεύεται σε μεγάλη κλίμακα εκδιδόμενα στη Γερμανία βιβλία (στη συνέχεια χρησιμοποιείται ο χαρακτηρισμός «γερμανικά βιβλία» για τα εκδιδόμενα στη Γερμανία βιβλία, για δε τα εκδιδόμενα στην Αυστρία βιβλία ο χαρακτηρισμός «αυστριακά βιβλία». Πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ αυτών των χαρακτηρισμών και του ζεύγους των εννοιών βιβλία στη γερμανική γλώσσα και βιβλία σε άλλη γλώσσα, που έχουν σημασία για το πεδίο εφαρμογής του BPrBG).

Β — *Η κύρια δίκη*

17. Η Libro προέβαινε από το Αύγουστο του 2006 σε διαφημίσεις για την πώληση γερμανικών βιβλίων στην Αυστρία σε τιμές που ανέρχονταν στο ύψος των γερμανικών τελικών τιμών πωλήσεως (19,90 ευρώ) και, επομένως, ήταν κατώτερες από τις αυστριακές τελικές τιμές πωλήσεως (20,50

4 — Για το Sammelrevers 1993 και τη διαδικασία ενώπιον της Επιτροπής, βλ. ιδίως Bunte, H.-J., «Die grenzüberschreitende Buchpreisbindung zwischen Deutschland und Österreich», *Beiträge zum Unternehmensrecht, Festschrift für Hans-Georg Koppensteiner*, Orac Verlag, 2001, σ. 307 έως 310.

ευρώ). Κατόπιν τούτου, ο Fachverband ζήτησε τη λήψη ασφαλιστικού μέτρου που να υποχρεώνει τη Libro να απέχει από την ανακοίνωση τιμών κάτω της αυστριακής τελικής τιμής πωλήσεως.

18. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο δέχθηκε την αίτηση του Fachverband. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο επικύρωσε αυτή την απόφαση. Η Libro προσέβαλε αυτή την απόφαση με ένδικο βοήθημα, επί του οποίου καλείται να αποφασίσει το αιτούν δικαστήριο σε τελευταίο βαθμό. Το αιτούν δικαστήριο έχει αμφιβολίες ως προς το αν ορισμένα στοιχεία του BPrBG συνάδουν προς το κοινοτικό δίκαιο.

Γ — *Τα προδικαστικά ερωτήματα*

19. Το αιτούν δικαστήριο υπέβαλε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα ερωτήματα για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως:

«1) Έχει το άρθρο 28 ΕΚ την έννοια ότι απαγορεύει, *καθεαυτό*, την εφαρμογή εθνικών διατάξεων οι οποίες υποχρεώνουν μόνο τους εισαγωγείς βιβλίων γερμανικής γλώσσας, για τα εισαγόμενα στην ημεδαπή βιβλία, να καθορίζουν και να ανακοινώνουν επιβαλλόμενη τιμή πωλήσεως για τον τελικό πωλητή, διευκρινιζομένου ότι ο εισαγωγέας δεν μπορεί να καθορίσει τιμή χαμηλότερη, αφαιρουμένου του φόρου κύκλου εργασιών που περιέχεται σ' αυτήν, από την τελική τιμή πωλήσεως την οποία καθόρισε ή συνέστησε ο εκδότης για το κράτος εκδόσεως, ή από την τελική τιμή πωλήσεως την οποία καθόρισε ή συνέστησε για την ημεδαπή εκδότης που δεν έχει την έδρα του σε συμβαλλόμενο κράτος στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (ΕΟΧ), πλην όμως, κατά παρέκκλιση από τον ως άνω κανόνα, ο εισαγωγέας ο οποίος αγοράζει εντός κράτους συμβαλλομένου στη Συμφωνία για τον ΕΟΧ σε χαμηλότερη τιμή η οποία αποκλίνει από τη συνήθη τιμή αγοράς μπορεί να καθορίσει τιμή χαμηλότερη από την τιμή που καθόρισε ή συνέστησε ο εκδότης για το κράτος εκδόσεως –στην περίπτωση επανεισαγωγών από την τιμή που καθόρισε ο ημεδαπός εκδότης– ανάλογα με το επιτευχθέν εμπορικό πλεονέκτημα;

2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα:

Δικαιολογείται η καθεαυτή αντίθετη προς το άρθρο 28 ΕΚ –ενδεχομένως και συνεπεία ενός τρόπου πωλήσεως που θίγει την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων– εθνική νομοθεσία περί επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία κατά το πρώτο ερώτημα, της οποίας ο σκοπός περιγράφεται εντελώς γενικά με την επιβαλλόμενη προσοχή για «τη θέση του βιβλίου ως πολιτιστικού αγαθού, τα συμφέροντα των καταναλωτών για λογικές τιμές των βιβλίων και τα από επιχειρηματικής απόψεως οικονομικά δεδομένα του εμπορίου βιβλίων», δυνάμει του άρθρου 30 ΕΚ ή του άρθρου 151 ΕΚ, για παράδειγμα λόγω του γενικού συμφέροντος για την προώθηση της παραγωγής βιβλίων, της ποικιλίας σε βιβλία σε ρυθμισμένες τιμές και της ποικιλίας σε βιβλιοπωλεία –παρά την έλλειψη εμπειρικών δεδομένων, βάσει των οποίων θα μπορούσε να αποδειχθεί ότι το μέσον της νομοθετικά επιβαλλόμενης τιμής για τα βιβλία είναι

πρόσφορο για την επίτευξη των επιδιωκομένων με αυτή σκοπών;

3) Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα:

Συνάδει η εθνική νομοθεσία περί επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία κατά το πρώτο ερώτημα προς τα άρθρα 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ, 10 ΕΚ και 81 ΕΚ, μολονότι αυτή συνέχισε και αντικατέστησε, χωρίς διακοπή από χρονικής και ουσιαστικής απόψεως, το προγενέστερο σύστημα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία, το οποίο στηριζόταν στη συμβατική δέσμευση των βιβλιοπωλών να εφαρμόζουν τις τιμές που καθόρισαν οι εκδότες για τα εκδοτικά προϊόντα (σύστημα Sammelrevers 1993);»

III — Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

20. Η αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως της 13ης Νοεμβρίου 2007 περιήλθε στο Δικαστήριο στις 29 Νοεμβρίου 2007. Κατά την έγγραφη διαδικασία, η Libro, ο Fachverband, η Αυστριακή, η Γερμανική, η Γαλλική και η Ισπανική Κυβέρνηση, καθώς και η Επιτροπή και η Εποπτεύουσα Αρχή της ΕΖΕΣ κατέθεσαν παρατηρήσεις. Η Libro, ο Fachverband, η Αυστριακή, η Γερμανική και η Ισπανική Κυβέρνηση, καθώς και η Επιτροπή και η Εποπτεύουσα Αρχή της ΕΖΕΣ, παρέστησαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 16ης Οκτωβρίου 2008 και ανέπτυξαν τις παρατηρήσεις τους.

IV — Οι απαντήσεις στα προδικαστικά ερωτήματα

Α — *Προκαταρκτική παρατήρηση*

1. Ο βαθμός στον οποίο συστήματα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία διέπονται από το κοινοτικό δίκαιο

21. Δεν είναι η πρώτη φορά που το Δικαστήριο πρέπει να αποφανθεί επί της συμβατότητας με το κοινοτικό δίκαιο ενός συστήματος επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία [5]. Αυτό δεν εκπλήσσει. Μέσω των συστημάτων επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία, η ύπαρξη των οποίων δικαιολογείται από τους συνηγορούντες υπέρ αυτών ιδίως με τη θέση που καταλαμβάνει το βιβλίο ως πολιτιστικό αγαθό, την ποικιλία των εκδόσεων και τον εφοδιασμό του πληθυσμού με βιβλία σε λογικές τιμές [6], οι τελικές τιμές βιβλίων στο λιανικό εμπόριο καθορίζονται σύμφωνα με τις οδηγίες των εκδοτών ή των εισαγωγέων. Επομένως, τα συστήματα αυτά εμπεριέχουν (καθέτως) επιβαλλόμενες τιμές.

22. Καθέτως επιβαλλόμενες τιμές αποτελούν μέτρα που ως εκ της φύσεώς τους θέτουν ζητήματα ως προς τη συμβατότητά τους με το

5 — Βλ. ιδίως, αποφάσεις του Δικαστηρίου της 17ης Ιανουαρίου 1984, 43/82 και 63/82, VBVB και VBBB κατά Επιτροπής (Συλλογή 1984, σ. 19), της 10ης Ιανουαρίου 1985, 229/83, Leclerc/Au blé vert (Συλλογή 1985, σ. 1), της 23ης Οκτωβρίου 1986, 355/85, Cognet (Συλλογή 1986, σ. 3231), της 14ης Ιουλίου 1988, 254/87, Syndicat des libraires de Normandie (Συλλογή 1988, σ. 4457), της 17ης Ιανουαρίου 1995, C-360/92 P, Publishers Association κατά Επιτροπής (Συλλογή 1995, σ. I-23), και της 3ης Οκτωβρίου 2000, C-9/99, Échirolles Distribution (Συλλογή 2000, σ. I-8207).

6 — Heker, H. (υποσημείωση 2), σ. 116.

κοινοτικό δίκαιο. Συναφώς, πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ συστημάτων επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία που στηρίζονται σε συμφωνίες επιχειρήσεων και τέτοιων συστημάτων που επιβάλλονται από τα κράτη μέλη. Αν πρόκειται για σύστημα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία που στηρίζεται σε συμφωνία μεταξύ επιχειρήσεων, τότε η καθέτως επιβαλλόμενη τιμή θέτει ιδίως ζητήματα ως προς τη συμβατότητά της με το άρθρο 81 ΕΚ. Αν πρόκειται για σύστημα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία που επιβάλλεται από κράτος μέλος, τίθεται τότε το ζήτημα της συμβατότητας με την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων κατά το άρθρο 28 επ. ΕΚ.

23. Στην υπό εξέταση περίπτωση, πρόκειται για ένα σύστημα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία που στηρίζεται σε κρατικό μέτρο, δηλαδή στον BPrBG. Δεδομένου ότι του BPrBG προηγήθηκε ένα σύστημα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία που είχε δημιουργηθεί από επιχειρήσεις, τίθεται, εκτός της συμβατότητας με το άρθρο 28 επ. ΕΚ, το ζήτημα αν ο Αυστριακός νομοθέτης, θεσπίζοντας τον BPrBG, παρέβη την υποχρέωση έντιμης συνεργασίας που υπέχουν τα κράτη μέλη από το άρθρο 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ και το άρθρο 81 ΕΚ.

24. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο κατέστησαν γνωστή τη θετική βασική θέση τους για τα εθνικά συστήματα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία [7].

2. Επί του αντικειμένου των προδικαστικών ερωτημάτων

25. Το έργο του Δικαστηρίου στη διαδικασία για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως περιορίζεται στην απάντηση στα υποβαλλόμενα σ' αυτό ερωτήματα. Αρμόδια να εξακριβώσουν και να υποβάλουν κατά την κρίση τους τα σημαντικά για την κύρια δίκη ερωτήματα είναι τα εθνικά δικαστήρια. Γι' αυτόν τον λόγο, οι ισχυρισμοί των μετεχόντων της διαδικασίας μπορούν κατ' αρχήν να λαμβάνονται υπόψη, μόνον καθόσον έχουν σημασία για την απάντηση στα προδικαστικά ερωτήματα [8]. Επομένως, δεν θα εξετάσω ισχυρισμούς των μετεχόντων της διαδικασίας που εξέρχονται του πλαισίου των προδικαστικών ερωτημάτων.

26. Στην υπό εξέταση περίπτωση πρόκειται βασικά για μια εθνική διάταξη, όπως αυτή του άρθρου 3 του BPrBG. Η διάταξη αυτή αφορά, αφενός, αυστριακά βιβλία και, αφετέρου, βιβλία που εκδίδονται σε άλλα συμβαλλόμενα στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (στο εξής: ΕΟΧ) κράτη. Δεδομένου ότι στην κύρια δίκη πρόκειται για γερμανικά βιβλία, θα περιοριστώ στη συνέχεια στην εξέταση της ρυθμίσεως που ισχύει για αυστριακά και γερμανικά βιβλία κατά το άρθρο 3 του BPrBG [9].

7 — Βλ. τα ψηφίσματα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 16ης Δεκεμβρίου 1999 (ΕΕ 2000, C 296, σ. 210) και του Συμβουλίου της 12ης Φεβρουαρίου 2001 (ΕΕ 2001, C 73, σ. 5).

8 — Το Δικαστήριο δεν μπορεί να λαμβάνει τους ισχυρισμούς των μετεχόντων της διαδικασίας ως αφορμή για να θέτει νέα, μη υποβληθέντα από το εθνικό δικαστήριο ερωτήματα. Βλ. τις αποφάσεις του Δικαστηρίου της 5ης Οκτωβρίου 1988, 247/86, Alsatel (Συλλογή 1988, σ. 5987, σκέψη 8), της 10ης Ιουλίου 1997, C-261/95 Palmisani (Συλλογή 1997, σ. I-4025, σκέψη 31), της 6ης Ιουλίου 2000, C-402/98, ATB κ.λπ. (Συλλογή 2000, σ. I-5501, σκέψη 29), της 12ης Φεβρουαρίου 2004, C-236/02, Slob (Συλλογή 2004, σ. I-1861, σκέψεις 29 έως 30). Βλ. συναφώς Lenaerts, K., Arts, D., Maselis, *I., Procedural Law of the European Union,* Sweet & Maxwell, 2η έκδ., σημείο 2-020.

9 — Τα όσα εκθέτω ισχύουν όμως και για βιβλία γερμανικής γλώσσας που εκδίδονται σε άλλα κράτη μέλη.

Β — *Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος*

27. Με το πρώτο του προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν το άρθρο 28 ΕΚ έχει την έννοια ότι μια εθνική διάταξη όπως το άρθρο 3 του BPrBG συνιστά μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος προς περιορισμό επί των εισαγωγών.

1. Οι ισχυρισμοί των μετεχόντων της διαδικασίας

28. Τα επιχειρήματα των μετεχόντων της διαδικασίας συνοψίζονται ουσιαστικώς ως ακολούθως.

29. Κατά την άποψη της *Libro,* της *Εποπτεύουσας Αρχής της ΕΖΕΣ* και της *Επιτροπής*, το άρθρο 28 ΕΚ έχει την έννοια ότι μια εθνική διάταξη όπως το άρθρο 3 του BPrBG συνιστά μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος προς περιορισμό επί των εισαγωγών.

30. Κατ' αυτές, το άρθρο 3 του BPrBG προβλέπει προϋποθέσεις για τον καθορισμό της αυστριακής τελικής τιμής πωλήσεως, οι οποίες εφαρμόζονται με διαφορετικό τρόπο. Στην περίπτωση των αυστριακών βιβλίων, ο αυστριακός εκδοτικός οίκος μπορεί να την καθορίζει κατά την κρίση του. Στην περίπτωση των γερμανικών βιβλίων, αντιθέτως, ο εισαγωγέας δεν μπορεί κατ' αρχήν να πωλεί σε τιμή κατώτερη από τη γερμανική τελική τιμή πωλήσεως.

31. Οι προβλέπουσες εξαιρέσεις διατάξεις του άρθρου 3, παράγραφος 3, του BPrBG, κατά το οποίο μπορούν λαμβάνονται υπόψη εμπορικά πλεονεκτήματα, και του άρθρου 5 του BPrBG, κατά το οποίο στο επίπεδο του λιανικού εμπορίου μπορεί να παρέχεται έκπτωση το πολύ έως 5 %, δεν μπορούν να αντισταθμίσουν αυτή την άνιση μεταχείριση.

32. Υφίστανται σημαντικές δυσχέρειες κατά την εφαρμογή του άρθρου 3, παράγραφος 3, του BPrBG, ιδίως όσον αφορά την έννοια «συνήθης τιμή αγοράς» και «επιτευχθέν εμπορικό πλεονέκτημα». Πληροφορίες για τις συνήθεις τιμές αγοράς και τα επιτευχθέντα εμπορικά πλεονεκτήματα δεν είναι διαθέσιμες στο κοινό, αλλά συνιστούν επαγγελματικό απόρρητο και, ως εκ τούτου, είναι ουσιαστικώς αδύνατο να ανευρεθούν.

33. Το γεγονός ότι οι λιανοπωλητές μπορούν κατά το άρθρο 5 του BPrBG να παρέχουν έκπτωση το πολύ έως 5 % επί της αυστριακής τελικής τιμής πωλήσεως δεν αρκεί για να αντισταθμισθεί η δυσμενής μεταχείριση που υφίσταται σε βάρος γερμανικών βιβλίων. Η έκπτωση αυτή δεν επιτρέπεται να αποτελεί αντικείμενο διαφημίσεως.

34. Κατά την άποψη της Επιτροπής και της Εποπτεύουσας Αρχής της ΕΖΕΣ, το άρθρο 3 του BPrBG συνιστά μορφή πωλήσεως που δεν τυγχάνει αδιακρίτως εφαρμογής. Κατά την άποψη της Libro, είναι αμφίβολο αν πρόκειται για μορφή πωλήσεως. Τα γερμανικά βιβλία φέρουν κατά κανόνα τυπωμένες ή επικολλημένες τις γερμανικές τελικές τιμές πωλήσεως. Λόγω του διαφορετικού ύψους του γερμανικού (7 %) και του αυστριακού (10 %) συντελεστή φόρου προστιθεμένης αξίας είναι αναγκαία μια νέα σήμανση. Επομένως, πρόκειται για ρύθμιση που αφορά το ίδιο το προϊόν.

35. Τέλος, η Libro θεωρεί ότι το γεγονός ότι η εφαρμογή του BPrBG περιορίζεται στα βιβλία γερμανικής γλώσσας συνιστά περαιτέρω δυσμενή διάκριση, ενώ η Επιτροπή έχει αντίθετη γνώμη.

36. Κατά την άποψη του *Fachverband* και των *κυβερνήσεων των μετεχόντων της διαδικασίας κρατών μελών,* ένα μέτρο όπως του άρθρου 3 του BPrBG δεν συνιστά μέτρο ισοδυνάμου προς περιορισμό των εισαγωγών αποτελέσματος.

37. Ο καθορισμός της αυστριακής τελικής τιμής πωλήσεως συνιστά μορφή πωλήσεως, με την οποία τυγχάνουν της ίδιας μεταχειρίσεως, από νομικής και πραγματικής απόψεως, εγχώρια και αλλοδαπά προϊόντα.

38. Μια εθνική ρύθμιση όπως του άρθρου 3 του BPrBG είναι εφαρμοστέα σε αυστριακά και σε γερμανικά βιβλία. Το γεγονός ότι η αυστριακή τελική τιμή πωλήσεως πρέπει στην περίπτωση αυστριακών βιβλίων να καθορίζεται από τον Αυστριακό εκδότη, ενώ αντιθέτως στην περίπτωση γερμανικών βιβλίων από τον εισαγωγέα αυτών των βιβλίων, δεν συνιστά δυσμενή διάκριση.

39. Περαιτέρω, η αυστριακή αγορά και η γερμανική αγορά προσομοιάζουν σε μεγάλο βαθμό. Ο Γερμανός εκδότης μπορεί επί πλέον να εφαρμόζει τη δική του πολιτική τιμών για την Αυστρία, παρέχοντας στον εισαγωγέα εμπορικά πλεονεκτήματα, τα οποία αυτός θα μπορεί κατόπιν να λαμβάνει υπόψη κατά τον καθορισμό της αυστριακής τελικής τιμής πωλήσεως σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 3, του BPrBG.

40. Καθόσον η αυστριακή τελική τιμή πωλήσεως γερμανικών βιβλίων είναι μεγαλύτερη από τη γερμανική τελική τιμή πωλήσεως λόγω των διαφορετικών συντελεστών φόρου προστιθεμένης αξίας, ο λιανοπωλητής μπορεί να αντισταθμίσει αυτή τη διαφορά βάσει του άρθρου 5 του BPrBG, μειώνοντας έως 5 % την αυστριακή τελική τιμή πωλήσεως. Πρέπει επιπροσθέτως να ληφθεί υπόψη ότι ο καθορισμός διαφορετικών συντελεστών φόρου προστιθεμένης αξίας είναι της αρμοδιότητας των κρατών μελών.

41. Ο περιορισμός της εφαρμογής του BPrBG σε βιβλία γερμανικής γλώσσας δεν συνιστά δυσμενή διάκριση. Επέκταση των

επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία σε βιβλία όχι της γερμανικής γλώσσας θα είχε ως συνέπεια ευρύτερο περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων. Ο περιορισμός δικαιολογείται επίσης από αντικειμενικές αιτίες.

42. Η Αυστριακή Κυβέρνηση τονίζει ότι το άρθρο 3 του BPrBG ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις που έχει θέσει η νομολογία με την απόφαση Leclerc/Au blé vert [10]. Παρέχει στους εισαγωγείς τη δυνατότητα να λαμβάνουν υπόψη εμπορικά πλεονεκτήματα κατά τον καθορισμό της αυστριακής τελικής τιμής πωλήσεως.

43. Κατά την άποψη της Γερμανικής Κυβερνήσεως, ο αμοιβαίος σεβασμός του αυστριακού και του γερμανικού συστήματος επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία ως προς τις καθοριζόμενες εκάστοτε για το έδαφος του άλλου κράτους μέλους τιμές μπορεί να νοηθεί ως μια κοινή, εναρμονισμένη οργάνωση αγοράς, που αποκλείει τις δυσμενείς διακρίσεις.

2. Νομική εκτίμηση

44. Επιθυμώ εκ προοιμίου να σημειώσω ότι τα βιβλία εμπίπτουν στο ουσιαστικό πεδίο εφαρμογής της αρχής της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων. Τα βιβλία μπορούν βεβαίως να είναι συγχρόνως οικονομικά και πολιτιστικά αγαθά [11]. Αυτός ο διττός χαρακτήρας δεν συνεπάγεται πάντως ότι δεν περιλαμβάνονται στην ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων.

45. Το αιτούν δικαστήριο μας ερωτά αν το άρθρο 28 ΕΚ έχει την έννοια ότι μια εθνική διάταξη όπως το άρθρο 3 του BPrBG συνιστά μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος προς περιορισμό επί των εισαγωγών.

46. Κατά το άρθρο 28 ΕΚ, οι ποσοτικοί περιορισμοί επί των εισαγωγών, καθώς και όλα τα μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος, απαγορεύονται μεταξύ των κρατών μελών. Ως μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος προς περιορισμό επί των εισαγωγών κατά το άρθρο 28 ΕΚ νοείται, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, κάθε εμπορική ρύθμιση ικανή να επηρεάσει άμεσα ή έμμεσα, πραγματικά ή δυνητικά το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών (κανόνας Dassonville) [12]. Το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει πάντως ότι η επί προϊόντων προελεύσεως άλλων κρατών μελών εφαρμογή εθνικών διατάξεων που περιορίζουν ή απαγορεύουν ορισμένες μορφές πωλήσεως δεν είναι ικανή να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών, αρκεί οι διατάξεις αυτές να εφαρμόζονται σε όλους τους επιχειρηματίες που ασκούν τη δραστηριότητά τους στο εθνικό

10 — Προπαρατεθείσα (υποσημείωση 5).

11 — Σύμφωνος ο Everling, U., «Buchpreisbindung im deutschsprachigen Raum und europäisches Gemeinschaftsrecht», στο: *Die Buchpreisbindung aus europarechtlicher, ökonomischer und kulturhistorischer Sicht,* Verlag der Einzelhändler-Vereinigung, 1997, σ. 7.

12 — Απόφαση της 11ης Ιουλίου 1974, 8/74, Dassonville (Συλλογή τόμος 1974, σ. 411, σκέψη 5).

έδαφος και αρκεί να επηρεάζουν κατά τον ίδιο τρόπο, και νομικώς και πραγματικώς, την εμπορία των εγχωρίων προϊόντων και των προϊόντων προελεύσεως άλλων κρατών μελών (εξαίρεση Keck) [13].

47. Επομένως, από τον κανόνα Dassonville και από την εξαίρεση Keck προκύπτει ότι και μορφές πωλήσεως α) οι οποίες εφαρμόζονται σε όλους τους επιχειρηματίες στο εσωτερικό της χώρας β) συνιστούν μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος προς περιορισμό επί των εισαγωγών, αν δεν επηρεάζουν κατά τον ίδιο τρόπο, και νομικώς και πραγματικώς, την εμπορία των εγχωρίων προϊόντων και των προϊόντων προελεύσεως άλλων κρατών μελών γ).

α) Μορφή πωλήσεως

48. Το Δικαστήριο θεωρεί κατά κανόνα τις ρυθμίσεις περί τιμών, ιδίως δε αυτές που αφορούν την πώληση στον τελικό πελάτη, ως μορφές πωλήσεως [14]. Μια ρύθμιση όπως του άρθρου 3 του BPrBG αφορά το ύψος της αυστριακής τελικής τιμής πωλήσεως, δηλαδή της τιμής που μπορεί κατ' ελάχιστον να απαιτήσει ο λιανοπωλητής στην Αυστρία από τον τελικό πελάτη. Επομένως, μια τέτοια ρύθμιση, τόσο από το γράμμα της όσο και κατά τη νομολογία, συνιστά μορφή πωλήσεως.

49. Η Libro το αμφισβητεί.

50. Το επιχείρημα της Libro ότι η εξαίρεση Keck αφορά μόνον *ορισμένες* μορφές πωλήσεως, πλην όμως το άρθρο 3 του BPrBG, λόγω της διασυνοριακής του διαστάσεως, δεν μπορεί να χαρακτηρισθεί ως μια τέτοια *ορισμένη* μορφή πωλήσεως κατά την έννοια της εξαιρέσεως Keck, δεν είναι πειστικό. Πρώτον, ο περιορισμός της εξαιρέσεως Keck σε *ορισμένες* μορφές πωλήσεως δεν είχε καμία ιδιαίτερη σημασία στη μέχρι τούδε νομολογία του Δικαστηρίου [15]. Δεύτερον, δεν νομίζω ότι η προσθήκη της λέξεως «ορισμένες» μπορεί να σημαίνει ότι η εξαίρεση Keck δεν θα έχει εφαρμογή σε περιπτώσεις με στοιχεία διασυνοριακού χαρακτήρα. Δεδομένου ότι η ύπαρξη ενός στοιχείου διασυνοριακού χαρακτήρα αποτελεί προϋπόθεση για την εφαρμογή του άρθρου 28 ΕΚ, μια τέτοια προσέγγιση θα καθιστούσε σχεδόν κενή περιεχομένου την εξαίρεση Keck.

13 — Απόφαση του Δικαστηρίου της 24ης Νοεμβρίου 1993, C-267/91 και C-268/91, Keck και Mithouard (Συλλογή 1993, σ. I-6097, σκέψη 16). Έχω τη γνώμη ότι η εξαίρεση Keck δεν μπορεί να εφαρμόζεται μηχανικά. Αντιθέτως, σε περίπτωση εφαρμογής της εξαιρέσεως Keck πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η εκτιθέμενη στη σκέψη 17 αυτής της αποφάσεως αιτιολογία του Δικαστηρίου, κατά την οποία η εφαρμογή τέτοιου είδους κανόνων στα προϊόντα προελεύσεως άλλου κράτους μέλους δεν είναι ικανή να παρεμποδίσει την *πρόσβασή* τους στην αγορά ούτε να τη δυσχεράνει όπως δεν δυσχεραίνει την πρόσβαση στην αγορά των εγχωρίων προϊόντων. Κατ' εμέ, καθοριστικής σημασίας είναι το αν ένα μέτρο κράτους μέλους μπορεί να παρεμποδίσει ή να δυσχεράνει την πρόσβαση στην αγορά.

14 — Αποφάσεις Keck και Mithouard (υποσημείωση 13, σκέψεις 16 έως 18) και της 11ης Αυγούστου 1995, C-63/94, Belgapom (Συλλογή 1995, σ. I-2467, σκέψη 13).

15 — Ο Müller-Graf, P.-C., στο von der Groeben/Schwarze, *Vertrag über die Europäische Union und Vertrag zur Gründung der Europäischen Gemeinschaft*, τόμος 1, 6η έκδ. 2003, άρθρο 28, σημεία 252 και 247, επισημαίνει ότι αυτό το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό δεν εμφανίζει κανένα ουσιαστικό στοιχείο αξιολογήσεως ή οριοθετήσεως.

51. Στη συνέχεια, η Libro προβάλλει ότι το άρθρο 3 του BPrBG συνιστά μέτρο που αφορά το ίδιο το προϊόν και, επομένως, όχι μορφή πωλήσεως. Η αυστριακή τελική τιμή πωλήσεως γερμανικών βιβλίων δεν πρέπει κατ' αρχήν να είναι κατώτερη της γερμανικής τελικής τιμής πωλήσεως. Κατά τον υπολογισμό της αυστριακής τελικής τιμής πωλήσεως πρέπει, σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 2, του BPrBG, να αφαιρείται ο γερμανικός φόρος προστιθεμένης αξίας 7 % και, σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 5 του BPrBG, να συνυπολογίζεται ο αυστριακός φόρος προστιθεμένης αξίας 10 %. Αυτό έχει ως συνέπεια ότι η αυστριακή τελική τιμή πωλήσεως είναι κατ' αρχήν υψηλότερη από τη γερμανική τελική τιμή πωλήσεως. Τα γερμανικά βιβλία φέρουν κατά κανόνα τυπωμένη ή επικολλημένη τη γερμανική τελική τιμή πωλήσεως. Επομένως, το άρθρο 3 του BPrBG έχει ως συνέπεια ότι τα γερμανικά βιβλία πρέπει να φέρουν νέα σήμανση για την κυκλοφορία τους στην Αυστρία.

52. Συναφώς, αρκεί η διαπίστωση ότι και ρυθμίσεις που αφορούν το ίδιο το προϊόν μπορούν να αποτελούν μορφές πωλήσεως. Δεν μπορώ να συναγάγω από τη νομολογία ότι σ' αυτή γίνεται αντιπαράθεση των μορφών πωλήσεως, αφενός, προς τις ρυθμίσεις που αφορούν το ίδιο το προϊόν, αφετέρου. Αντιθέτως, κατά τη νομολογία σημασία έχει το ότι ρυθμίσεις που αφορούν το ίδιο το προϊόν έχουν κατά κανόνα στην πραγματικότητα αποτελέσματα που συνιστούν δυσμενή διάκριση και, ως εκ τούτου, διαφορετικά απ' ό,τι άλλες μορφές πωλήσεως, μπορούν να επηρεάζουν με διαφορετικό τρόπο την εμπορία των εγχωρίων εμπορευμάτων προϊόντων και των εμπορευμάτων αλλοδαπής προελεύσεως [16]. Επομένως, το γεγονός ότι μια ρύθμιση μπορεί να αφορά το ίδιο το προϊόν δεν συνεπάγεται ότι δεν υφίσταται μια μορφή πωλήσεως, πλην όμως μπορεί να συνεπάγεται ότι υφίσταται μια μορφή πωλήσεως η οποία δεν επηρεάζει εν τοις πράγμασι κατά τον ίδιο τρόπο την εμπορία των εγχωρίων προϊόντων και των προϊόντων προελεύσεως άλλων κρατών μελών [17].

53. Επομένως, υφίσταται μια μορφή πωλήσεως. Αυτό πάντως δεν σημαίνει ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις της εξαιρέσεως Keck.

β) Εφαρμογή ως προς όλους τους επιχειρηματίες που ασκούν δραστηριότητες εντός της χώρας

54. Αυτή η μορφή πωλήσεως εφαρμόζεται επίσης ως προς όλους τους επιχειρηματίες που ασκούν δραστηριότητες εντός της χώρας. Βεβαίως, μια ρύθμιση όπως του

16 — Αποφάσεις της 6ης Ιουλίου 1995, C-470/93, Mars (Συλλογή 1995, σ. I-1923, σκέψη 12), της 12ης Οκτωβρίου 2000, C-3/99, Ruwet (Συλλογή 2000, σ. I-8749, σκέψεις 46 επ.), της 13ης Σεπτεμβρίου 2001, C-169/99, Schwarzkopf (Συλλογή 2001, σ. I-5901, σκέψη 39), της 14ης Δεκεμβρίου 2004, C-309/02, Radlberger Getränkegesellschaft και S. Spitz (Συλλογή 2004, σ. I-11763, σκέψεις 72επ.). Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι μια ρύθμιση που αφορά το ίδιο το προϊόν, η οποία επιβάλλει ή απαγορεύει ορισμένη σήμανση ενός εμπορεύματος, εξαναγκάζει κατά κανόνα τον οικείο επιχειρηματία να συσκευάζει το οικείο εμπόρευμα με διαφορετικό τρόπο ανάλογα με τον τόπο της θέσεώς του σε κυκλοφορία και στο ότι αυτό συνεπάγεται πρόσθετο κόστος συσκευασίας. Αυτό μπορεί να δυσχεραίνει την πρόσβαση στην αγορά.

17 — Επί της εν τοις πράγμασι δυσμενούς διακρίσεως, βλ. την υποσημείωση 30.

άρθρου 3 του BPrBG αφορά, αφενός, Αυστριακούς εκδότες και, αφετέρου, εισαγωγείς γερμανικών βιβλίων. Επομένως, οι εισαγωγείς γερμανικών βιβλίων τυγχάνουν διαφορετικής μεταχειρίσεως απ' ό,τι οι χονδρέμποροι και οι λιανοπωλητές αυστριακών βιβλίων, οι οποίοι δεν οφείλουν να καθορίζουν τελικές τιμές πωλήσεως. Η διαφορετική αυτή μεταχείριση, όμως, δικαιολογείται υπό το πρίσμα μιας από, λειτουργικής απόψεως, θεωρήσεως. Οι εισαγωγείς είναι οι επιχειρηματίες που θέτουν σε κυκλοφορία τα γερμανικά βιβλία στην Αυστρία. Από αυτή την άποψη (θέση σε κυκλοφορία), πρέπει να εξομοιώνονται με τους εκδότες αυστριακών βιβλίων [18].

γ) Επηρεασμός με τον ίδιο τρόπο της εμπορίας των αυστριακών και των γερμανικών βιβλίων

55. Αποφασιστικής σημασίας είναι το ζήτημα αν μια ρύθμιση όπως του άρθρου 3 του BPrBG επηρεάζει, νομικώς και πραγματικώς, με τον ίδιο τρόπο την πώληση αυστριακών και γερμανικών βιβλίων. Κατ' εμέ, είναι απολύτως σαφές ότι το άρθρο 3 του BPrBG δεν επιφυλάσσει την ίδια μεταχείριση στα αυστριακά και τα γερμανικά βιβλία i) και ότι αυτό μπορεί να έχει επιπτώσεις στην πώληση γερμανικών βιβλίων στην Αυστρία ii).

18 — Αν το αυστριακό κράτος θέλει να εξασφαλίσει την εφαρμογή των επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία ως προς όλα τα βιβλία γερμανικής γλώσσας που τίθενται σε κυκλοφορία στο έδαφός του, είναι πρόδηλο ότι πρέπει να υποχρεώσει προς τούτο τον πρώτο κρίκο της αλυσίδας διανομής στην Αυστρία, ήτοι τους Αυστριακούς εκδότες και εισαγωγείς.

i) Διαφορετική νομική μεταχείριση μεταξύ γερμανικών και αυστριακών βιβλίων

56. Κατά το άρθρο 3 του BPrBG, για τον καθορισμό της αυστριακής τελικής τιμής πωλήσεως υφίστανται διαφορετικές ρυθμίσεις. Ο Αυστριακός εκδότης μπορεί να καθορίζει κατά την κρίση του την αυστριακή τελική τιμή πωλήσεως για τα βιβλία του (άρθρο 3, παράγραφος 1, του BPrBG). Ο εισαγωγέας γερμανικών βιβλίων, αντιθέτως, δεν μπορεί κατ' αρχήν, κατά τον καθορισμό της αυστριακής τελικής τιμής πωλήσεως, να καθορίσει τιμή κατώτερη της γερμανικής τελικής τιμής πωλήσεως, την οποία έχει καθορίσει ο Γερμανός εκδότης αυτού του βιβλίου για την πώληση εντός της Γερμανίας (άρθρο 3, παράγραφος 2, του BPrBG).

57. Κατά τον κανόνα Dassonville και την εξαίρεση Keck, σημασία έχει το αν τελικώς υφίσταται ίση μεταχείριση μεταξύ εγχώριων βιβλίων και αλλοδαπής προελεύσεως βιβλίων στο πλαίσιο του κάθε κράτους μέλους. Εν προκειμένω, η διαφορά συνίσταται στο ότι η αυστριακή τελική τιμή πωλήσεως των γερμανικών βιβλίων, διαφορετικά απ' ό,τι για αυστριακά βιβλία, δεν μπορεί να καθορίζεται κατ' ελεύθερη κρίση και, επομένως, δεν μπορεί να καθορίζεται με γνώμονα μόνον τις συνθήκες της αγοράς στην Αυστρία. Οι παράγραφοι 1 και 2 του άρθρου 3 του BPrBG ενέχουν επομένως μια άνιση νομική μεταχείριση που συνδέεται με την προέλευση των βιβλίων.

58. Το αν, αντιθέτως, η γερμανική και η αυστριακή τελική τιμή πωλήσεως μπορούν καθορίζονται στο ίδιο ύψος νομίζω ότι στερείται σημασίας υπό το πρίσμα του κανόνα Dassonville και της εξαιρέσεως Keck.

59. Ο Fachverband και οι κυβερνήσεις των μετεχόντων της διαδικασίας κρατών μελών προβάλλουν πάντως ότι, λόγω των εξαιρέσεων που προβλέπουν οι ρυθμίσεις του άρθρου 3, παράγραφος 3, του BPrBG και του άρθρου 5 του BPrBG, μπορεί να αποκλείεται η άνιση μεταχείριση.

— Εμπορικά πλεονεκτήματα λαμβανόμενα υπόψη

60. Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 3, του BPrBG, ο εισαγωγέας, ο οποίος αγοράζει γερμανικά βιβλία σε χαμηλότερη τιμή αγοράς που παρεκκλίνει από τις συνήθεις τιμές αγοράς, μπορεί κατά τον καθορισμό της αυστριακής τελικής τιμής πωλήσεως να καθορίσει χαμηλότερη τιμή από τη γερμανική τελική τιμή πωλήσεως ανάλογα με το επιτευχθέν εμπορικό πλεονέκτημα. Αυτό, κατά την άποψη του Fachverband και των μετεχόντων της διαδικασίας κρατών μελών, αναμένεται να διευκολύνει τον Γερμανό εκδότη στην άσκηση ιδίας πολιτικής τιμών για την Αυστρία.

61. Η επιχειρηματολογία αυτή δεν με πείθει.

62. *Πρώτον,* ο Γερμανός εκδότης, διαφορετικά απ' ό,τι ο Αυστριακός εκδότης, μπορεί να ακολουθήσει τη δική του πολιτική τιμών για την Αυστρία μόνον αν παρέχει στον εισαγωγέα τιμή αγοράς χαμηλότερη από τις συνήθεις τιμές αγοράς. Επομένως, προκειμένου να εφαρμόσει στην Αυστρία τη σχετική με τις τιμές πολιτική του, ο Γερμανός εκδότης πρέπει ενδεχομένως να παρέχει στους εισαγωγείς εμπορικά πλεονεκτήματα, τα οποία μπορούν να μειώνουν τον κύκλο εργασιών του οικείου Γερμανού εκδότη, ενώ αντιθέτως ο Αυστριακός εκδότης δεν οφείλει να παρέχει αντίστοιχα εμπορικά πλεονεκτήματα στους αγοραστές του.

63. *Δεύτερον,* η εφαρμογή στην πράξη του άρθρου 3, παράγραφος 3, του BPrBG φαίνεται να συνδέεται με σημαντικές δυσχέρειες. Ορθώς επισημαίνεται ότι οι τιμές αγοράς, στις οποίες οι χονδρέμποροι ή οι λιανοπωλητές αγοράζουν από τους Γερμανούς εκδότες, αποτελούν κατά κανόνα επαγγελματικά απόρρητα και, επομένως, δύσκολα μπορεί να διαγνωσθεί τι είναι μια συνήθης τιμή αγοράς κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 3, του BPrBG.

64. *Τρίτον,* ο Γερμανός εκδότης, προκειμένου να εφαρμόσει τη σχετική με τις τιμές πολιτική του, χρειάζεται τη συνεργασία του εισαγωγέα. Πράγματι, ο εισαγωγέας δεν υποχρεούται κατά το άρθρο 3, παράγραφος 3, του BPrBG να καθορίσει τιμή χαμηλότερη από τη γερμανική τελική τιμή πωλήσεως σε αντιστοιχία προς τα λαμβανόμενα εμπορικά πλεονεκτήματα. Ο Αυστριακός εκδότης, αντιθέτως, δεν χρειάζεται τη συνεργασία των πελατών του.

65. *Τέταρτον,* πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι ο Γερμανός εκδότης δεν είναι πάντοτε ελεύθερος να παρέχει εμπορικά πλεονεκτήματα στον εισαγωγέα. Αν γίνει γνωστό ότι ο Γερμανός εκδότης παρέσχε τιμολογιακά πλεονεκτήματα σε συγκεκριμένο εισαγωγέα, αυτό μπορεί να έχει δυσμενείς συνέπειες γι' αυτόν κατά τις διαπραγματεύσεις με άλλους

αγοραστές. Σ' αυτή την αλληλουχία, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η παροχή εμπορικών πλεονεκτημάτων καθίσταται δημοσίως γνωστή, όταν ο εισαγωγέας καθορίζει την αυστριακή τελική τιμή πωλήσεως για ένα γερμανικό βιβλίο σε επίπεδο χαμηλότερο από το κατ' αρχήν προβλεπόμενο βάσει του άρθρου 3, παράγραφος 2, του BPrBG.

66. Για τους προαναφερθέντες λόγους, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι το να λαμβάνονται υπόψη τα επιτευχθέντα εμπορικά πλεονεκτήματα κατά το άρθρο 3, παράγραφος 3, του BPrBG αντισταθμίζει την κατά το άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 2, του BPrBG υφιστάμενη από νομική άποψη άνιση μεταχείριση μεταξύ γερμανικών και αυστριακών βιβλίων κατά τον καθορισμό της αυστριακής τελικής τιμής πωλήσεως.

67. Επ' ευκαιρία, επιθυμώ να επισημάνω ότι δεν φαίνεται επίσης ότι το άρθρο 3, παράγραφος 3, του BPrBG συνιστά εφαρμογή των απαιτήσεων που έχουν τεθεί νομολογιακώς με την απόφαση Leclerc/Au blé vert [19]. Αντιθέτως, όπως διευκρίνισε σαφέστατα το Δικαστήριο με την απόφαση Leclerc/Au blé vert [20], η προϋπόθεση ότι πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα εμπορικά πλεονεκτήματα αφορά την εν προκειμένω άσχετη συγκυρία της επανεισαγωγής βιβλίων [21].

— Δυνατότητα εκπτώσεως 5 % σε επίπεδο λιανικού εμπορίου

68. Περαιτέρω, διατυπώνεται ο ισχυρισμός ότι οι λιανοπωλητές έχουν κατά το άρθρο 5, παράγραφος 1, του BPrBG τη δυνατότητα να μειώνουν το πολύ μέχρι 5 % την αυστριακή τελική τιμή πωλήσεως κατά την πώληση βιβλίων σε τελικούς πελάτες.

19 — Προπαρατεθείσα (υποσημείωση 5).

20 — Βλ. σκέψεις 25 και 26 της αποφάσεως: «Στον βαθμό που νομοθετική ρύθμιση [...] εφαρμόζεται στα βιβλία τα οποία εκδίδονται σε άλλο κράτος μέλος [...]. Αντίθετα, όσον αφορά την εφαρμογή της εν λόγω νομοθεσίας επί των βιβλίων που [...] επανεισάγονται.»

21 — Με την απόφαση αυτή, το Δικαστήριο εξέτασε το ζήτημα της εισαγωγής στη Γαλλία βιβλίων που εκδίδονται σε άλλα κράτη μέλη και της επανεισαγωγής βιβλίων που εκδίδονται στη Γαλλία. Όσον αφορά την εισαγωγή βιβλίων που εκδίδονται σε άλλα κράτη μέλη, το Δικαστήριο απέδωσε σημασία με τη σκέψη 25 αυτής της αποφάσεως στο αν ο εισαγωγέας είναι σε θέση να εφαρμόζει την τιμή πωλήσεως που θεωρεί κατάλληλη σε σχέση με την τιμή κόστους του στο κράτος εκδόσεως για τη διάθεση του βιβλίου στην αγορά του κράτους εισαγωγής. Πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ των ανωτέρω και των εκτιθέμενων από το Δικαστήριο για την περίπτωση της γνήσιας επανεισαγωγής με τις σκέψεις 26 και 27, κατά τις οποίες ο εισαγωγέας πρέπει να είναι σε θέση να μετακυλίσει στη λιανική τιμή το πλεονέκτημα της ευνοϊκότερης τιμής που πέτυχε στο κράτος μέλος εξαγωγής. Αυτή η ανάλυση της αποφάσεως δείχνει ήδη ότι ο κανόνας που περιέχεται στο άρθρο 3, παράγραφος 3, του BPrBG δεν μπορεί να θεωρηθεί ως εφαρμογή αυτής της αποφάσεως, καθόσον πρόκειται για την *εισαγωγή* βιβλίων από άλλα κράτη μέλη.
Αυτό προκύπτει από την ακόλουθη σκέψη: Στην περίπτωση επανεισαγωγής, ο εγχώριος εκδότης έχει ήδη διαθέσει στην αγορά το βιβλίο. Αν ο εισαγωγέας μπορεί σ' αυτή την περίπτωση να προμηθευθεί το βιβλίο σε ευνοϊκότερη τιμή απ' ό,τι στην ημεδαπή, τότε τα επιτευχθέντα μέσω της αποκτήσεως σε άλλο κράτος μέλος εμπορικά πλεονεκτήματα αντανακλούν απολύτως επακριβώς τα πλεονεκτήματα της ευρωπαϊκής εσωτερικής αγοράς. Προκειμένου τα πλεονεκτήματα αυτά να αποβαίνουν προς όφελος επίσης του καταναλωτή, ο εισαγωγέας πρέπει να μπορεί να μετακυλίει το επιτευχθέν πλεονέκτημα. Δεδομένου ότι σ' αυτή την περίπτωση υφίσταται ήδη στο κράτος εκδόσεως μια τελική τιμή πωλήσεως για το βιβλίο, αρκεί προς τούτο να μπορεί ο εισαγωγέας να λαμβάνει υπόψη τα επιτευχθέντα εμπορικά πλεονεκτήματα κατά τον καθορισμό της τελικής τιμής πωλήσεως. Η σκέψη αυτή, αντιθέτως, δεν μπορεί να ισχύει άνευ ετέρου στην περίπτωση της *εισαγωγής* ενός βιβλίου από το κράτος εκδόσεως σε ένα άλλο κράτος μέλος. Εδώ ισχύουν αντιθέτως οι προπαρατεθέντες κανόνες, ότι δηλαδή ο εισαγωγέας πρέπει να είναι σε θέση να καθορίζει μια κατάλληλη για τη χώρα του τιμή.

69. Ούτε αυτή η επιχειρηματολογία με πείθει.

70. *Πρώτον,* το άρθρο 5, παράγραφος 1, του BPrBG έχει εφαρμογή τόσο για αυστριακά όσο και για γερμανικά βιβλία. Δεν μπορώ να αντιληφθώ πώς μια υφιστάμενη βάσει του άρθρου 3, παράγραφοι 1 και 2, του BPrBG άνιση μεταχείριση μπορεί να αντισταθμισθεί μέσω μιας ρυθμίσεως, κατά την οποία μπορεί να χορηγείται έκπτωση 5 % τόσο για αυστριακά όσο και για γερμανικά βιβλία.

71. *Δεύτερον,* όπως φαίνεται, με το επιχείρημα αυτό επιδιώκεται ιδίως να καταδειχθεί ότι για ένα βιβλίο η γερμανική και η αυστριακή τελική τιμή πωλήσεως, παρά τους διαφορετικούς συντελεστές φόρου προστιθεμένης αξίας στην Αυστρία και τη Γερμανία, μπορεί να καθορίζεται στο ίδιο ύψος. Αυτό όμως είναι εν προκειμένω άσχετο [22].

72. *Τρίτον,* κατά το άρθρο 5, παράγραφος 1, του BPrBG μπορεί να μειωθεί όχι η αυστριακή τελική τιμή πωλήσεως, αλλά μόνον η τιμή στην οποία πωλείται το βιβλίο επί επιπέδου λιανικού εμπορίου στους τελικούς πελάτες. Η διαφορά αυτή φαίνεται εκ πρώτης όψεως να μην έχει σημασία, όταν ο εισαγωγέας των βιβλίων και ο λιανοπωλητής (όπως η Libro) είναι μία και η αυτή επιχείρηση. Σε σχέση όμως με τους τελικούς πελάτες, μόνον η αυστριακή τελική τιμή πωλήσεως μπορεί, κατά το άρθρο 5, παράγραφος 2, του BPrBG, να αποτελέσει αντικείμενο διαφημίσεως και όχι, αντιθέτως, η έως το πολύ 5 % μειωμένη τιμή.

22 — Βλ. το σημείο 58 των παρουσών προτάσεων.

73. Επομένως, ούτε το άρθρο 5 του BPrBG είναι ικανό να αντισταθμίσει την εν προκειμένω υφιστάμενη κατά το άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 2, του BPrBG άνιση μεταχείριση μεταξύ αυστριακών και γερμανικών βιβλίων.

— Συμπέρασμα

74. Επομένως, μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι κατά το άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 2, του BPrBG ισχύουν διαφορετικοί κανόνες για γερμανικά και αυστριακά βιβλία και ότι αυτή η νομική διάκριση δεν αντισταθμίζεται ούτε από τη διάταξη του άρθρου 3, παράγραφος 3, του BPrBG ούτε από τη διάταξη του άρθρου 5 του BPrBG.

ii) Δυνατότητα αρνητικού επηρεασμού των πωλήσεων γερμανικών βιβλίων

75. Αυτή η νομική διάκριση είναι επίσης ικανή, κατ' εμέ, να επηρεάζει δυσμενώς τις πωλήσεις γερμανικών βιβλίων σε σχέση με αυστριακά βιβλία.

— Οι αυστριακές τελικές τιμές πωλήσεως καθορίζονται σε αντιστοιχία προς τις συνθήκες της γερμανικής αγοράς

76. Οι αυστριακές τελικές τιμές πωλήσεως αποτελούν κατώτατες τιμές, κάτω των οποίων δεν επιτρέπεται κατ' αρχήν οι λιανοπωλητές να πωλούν βιβλία. Ακόμη κι αν τα βιβλία μπορούν να επιτελούν μια διπλή λειτουργία ως πολιτιστικό αγαθό και ως εμπόρευμα και ο συγγραφέας και το θέμα να έχουν μεγάλη σημασία, η κατώτατη τιμή ενός βιβλίου, όπως συμβαίνει και με άλλα εμπορεύματα, παραμένει *ουσιώδης παράγων ανταγωνισμού* από τη σκοπιά του τελικού πελάτη.

77. Όπως προανέφερα, η αυστριακή τελική τιμή πωλήσεως μπορεί να καθορίζεται για αυστριακά βιβλία σε σχέση με τις συνθήκες της αυστριακής αγοράς. Για τα γερμανικά βιβλία, αντιθέτως, η αυστριακή τελική τιμή πωλήσεως καθορίζεται με βάση τη γερμανική τελική τιμή πωλήσεως, καθόσον δεν επιτρέπεται κατ' αρχήν πώληση κάτω από αυτήν. Επομένως, ένας ουσιώδης παράγων ανταγωνισμού για την εμπορία γερμανικών βιβλίων καθορίζεται κατ' αρχήν σε σχέση όχι με τις συνθήκες της αυστριακής αγοράς, αλλά σε σχέση με τις συνθήκες της γερμανικής αγοράς [23]. Δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι η τελική τιμή πωλήσεως, που καθορίζεται σε σχέση με τη Γερμανία, ενδείκνυται σε όλες τις νοητές περιπτώσεις και για την Αυστρία. Αντιθέτως, διαφορές από την άποψη της έννομης και οικονομικής τάξεως των επί μέρους κρατών μελών, αλλά και πολιτιστικές και κοινωνικές διαφορές, μπορούν να έχουν επίδραση στη συμπεριφορά των τελικών πελατών και, επομένως, να δικαιολογούν διαφορετική πολιτική τιμών [24].

78. Ο Γερμανός εκδότης, ο οποίος θέλει να προσαρμόσει εγγύτερα προς τις συνθήκες της αυστριακής αγοράς την αυστριακή τελική τιμή πωλήσεως, πρέπει, εφόσον είναι αναγκασμένος να πωλήσει κάτω της γερμανικής τελικής τιμής πωλήσεως (μείον τον γερμανικό φόρο προστιθεμένης αξίας και συν τον αυστριακό φόρο προστιθεμένης αξίας), να αποδεχθεί τα ανωτέρω μειονεκτήματα [25]. Από αυτό, κατά τη γνώμη μου, προκύπτει η δυνατότητα δυσμενούς επηρεασμού της πωλήσεως γερμανικών βιβλίων, οπότε η εξέταση του ζητήματος μπορεί να περατωθεί σ' αυτό το σημείο.

— Συμπληρωματικές σκέψεις

79. Απλώς και μόνο συμπληρωματικώς, επιθυμώ να επισημάνω τα ακόλουθα. Οι αυστριακές τελικές τιμές πωλήσεως για τα γερμανικά βιβλία, λόγω του διαφορετικού

23 — Αυτό δεν αναιρείται ούτε από το ότι ο Γερμανός εκδότης λαμβάνει ενδεχομένως υπόψη και τις συνθήκες της αυστριακής αγοράς κατά τον καθορισμό των γερμανικών τελικών τιμών πωλήσεως. Ακόμη και αν αυτό συνέβαινε, πράγμα που φαίνεται αμφίβολο, λαμβανομένου υπόψη του σχετικώς σαφώς μικρότερου μεγέθους της αυστριακής αγοράς, οι γερμανικές τελικές τιμές πωλήσεως δεν θα καθορίζονταν αποκλειστικώς σε σχέση με την αυστριακή αγορά.

24 — Ένα παράδειγμα για αυτό είναι βιβλία των οποίων ο συγγραφέας είναι ιδιαίτερα γνωστός σε ένα κράτος μέλος. Έτσι, μπορεί, παραδείγματος χάριν, για ένα βιβλίο μαγειρικής ενός μάγειρα, ο οποίος εμφανίζεται κατ' εξοχήν στα γερμανικά μέσα μαζικής ενημερώσεως, να είναι κατάλληλη υψηλότερη τελική τιμή πωλήσεως στη Γερμανία απ' ό,τι στην Αυστρία. Υπ' αυτό το πρίσμα, ο ισχυρισμός ότι με τον BPrBG και τον αντίστοιχο γερμανικό νόμο περί επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία η Γερμανία και η Αυστρία δημιούργησαν μια κοινή οργάνωση αγοράς, η οποία αποκλείει αφ' εαυτής μια άνιση μεταχείριση, δεν μπορεί να πείσει.

25 — Βλ. τα σημεία 62 έως 65 των παρουσών προτάσεων.

ύψους των συντελεστών του φόρου προστιθεμένης αξίας στη Γερμανία (7 %) και στην Αυστρία (10 %), είναι κατ' αρχήν υψηλότερες από τις γερμανικές τελικές τιμές πωλήσεως [26]. Επομένως, όταν η τελική τιμή πωλήσεως για τα γερμανικά βιβλία έχει καθορισθεί σε συνάρτηση με υποτιθέμενα ψυχολογικά όρια τιμών [27], η αυστριακή τελική τιμή πωλήσεως υπερβαίνει κατ' αρχήν αυτό το όριο τιμών.

80. Ακόμη κι αν η τελική τιμή πωλήσεως μπορεί κατά την πώληση στον τελικό πελάτη σε επίπεδο λιανικού εμπορίου να μειωθεί κατά 5 % σύμφωνα με το άρθρο 5, παράγραφος 1, του BPrBG και επομένως να επέλθει εξίσωση μεταξύ των γερμανικών και των αυστριακών τελικών τιμών πωλήσεως, αυτή η χαμηλότερη τιμή δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο διαφημίσεως.

81. Ο Αυστριακός εκδότης μπορεί αντιθέτως κατά τον καθορισμό των αυστριακών τελικών τιμών πωλήσεως να λαμβάνει υπόψη υποτιθέμενα ψυχολογικά όρια τιμών και να διαφημίζει επίσης τις σχετικές τελικές τιμές πωλήσεως.

82. Με αυτό το παράδειγμα φαίνεται σαφέστατα, κατά τη γνώμη μου, πως στην περίπτωση των γερμανικών βιβλίων αυτή η κατ' αρχήν ελάχιστη εξάρτηση της αυστριακής από τη γερμανική τελική τιμή πωλήσεως (μείον τον γερμανικό φόρο προστιθεμένης αξίας και συν τον αυστριακό φόρο προστιθεμένης αξίας) μπορεί να επιδρά αρνητικά στην πώληση των γερμανικών βιβλίων.

83. Καθόσον ως προς αυτό αντιτάσσεται ότι τα κράτη μέλη έχουν ευχέρεια εκτιμήσεως όσον αφορά το ύψος του συντελεστή του φόρου προστιθεμένης αξίας και αυτή η ευχέρεια εκτιμήσεως δεν πρέπει να θίγεται, η αντίρρηση αυτή δεν με πείθει.

84. Ο περιορισμός του εισαγωγέα κατά τον καθορισμό της αυστριακής τελικής τιμής πωλήσεως δεν προκαλείται από το διαφορετικό ύψος των συντελεστών του φόρου προστιθεμένης αξίας στη Γερμανία και στην Αυστρία, αλλά από το ότι δεν επιτρέπεται κατ' αρχήν να πωλεί ο εισαγωγέας σε τιμή κατώτερη από την καθορισθείσα από τον εκδότη γερμανική τελική τιμή πωλήσεως [28]. Αν δεν υφίστατο αυτή η δέσμευση, η αυστριακή τελική τιμή πωλήσεως για τα γερμανικά βιβλία θα μπορούσε να καθορίζεται κάτω της γερμανικής τελικής τιμής πωλήσεως [29], αλλά πάντως λαμβανομένου υπόψη του υψηλότερου αυστριακού συντελεστή του φόρου προστιθεμένης αξίας. Σ' αυτή την περίπτωση, θα διαφυλασσόταν η ευχέρεια εκτιμήσεως των κρατών μελών όσον αφορά το ύψος του συντελεστή του φόρου προστιθεμένης αξίας, ο εισαγωγέας όμως θα ήταν ελεύθερος να καθορίζει την κατάλληλη αυστριακή τελική τιμή πωλήσεως για τα γερμανικά βιβλία.

26 — Σύμφωνα με τις βασικές διατάξεις, από την καθορισθείσα για τη Γερμανία από τον Γερμανό εκδότη τελική τιμή πωλήσεως πρέπει να αφαιρεθεί ο γερμανικός φόρος προστιθεμένης αξίας 7 % και στη συνέχεια να προστεθεί ο αυστριακός φόρος προστιθεμένης αξίας 10 %.

27 — Με αυτόν τον όρο νοείται το ύψος των τιμών που θεωρούνται από τους τελικούς πελάτες ως το έσχατο όριο τιμών, πέραν του οποίου η ζήτηση του οικείου προϊόντος μειώνεται αισθητώς. Οι ψυχολογικές τιμές βρίσκονται μόλις κάτω αυτού του ορίου, όπως παραδείγματος χάριν σε 9,99 ευρώ, σε 14,99 ευρώ ή σε 19,99 ευρώ.

28 — Μείον τον γερμανικό φόρο προστιθεμένης αξίας και συν τον αυστριακό φόρο προστιθεμένης αξίας.

29 — Μείον τον γερμανικό φόρο προστιθεμένης αξίας και συν τον αυστριακό φόρο προστιθεμένης αξίας.

iii) Συμπέρασμα

85. Τελικώς, επομένως, τα γερμανικά βιβλία τυγχάνουν διαφορετικής νομικής μεταχειρίσεως απ' ό,τι τα αυστριακά βιβλία. Αυτή η άνιση μεταχείριση είναι ικανή να επηρεάσει αρνητικώς την εμπορία γερμανικών βιβλίων στην Αυστρία.

86. Επομένως, το αν μια διάταξη όπως το άρθρο 3 του BPrBG μπορεί επί πλέον να έχει ως συνέπεια μια εν τοις πράγμασι δυσμενή διάκριση είναι άνευ σημασίας [30].

87. Τέλος, νομίζω ότι το γεγονός ότι ο BPrBG περιορίζεται σε βιβλία γερμανικής γλώσσας δεν μπορεί, λογικώς ερμηνευόμενο, να συνιστά αυτοτελή περιορισμό του εμπορίου. Πράγματι, η επέκταση μιας ρυθμίσεως όπως του άρθρου 3 του BPrBG σε βιβλία όχι της γερμανικής γλώσσας θα είχε ως αποτέλεσμα περαιτέρω περιορισμό της κυκλοφορίας των εμπορευμάτων [31].

δ) Συμπέρασμα

88. Δεδομένου ότι μια διάταξη όπως του άρθρου 3 του BPrBG δεν επηρεάζει με τον ίδιο τρόπο την εμπορία των αυστριακών και των γερμανικών βιβλίων, η διάταξη αυτή δεν εμπίπτει στην εξαίρεση Keck. Επομένως, μια τέτοια διάταξη συνιστά μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος προς περιορισμό επί των εισαγωγών κατά το άρθρο 28 ΕΚ.

Γ — *Επί του δευτέρου ερωτήματος*

89. Με το δεύτερο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν, στην περίπτωση κατά την οποία μια εθνική ρύθμιση όπως του

30 — Επομένως, παρέλκει η εξέταση του ζητήματος αν υφίσταται εν τοις πράγμασι δυσμενής διάκριση λόγω της ανάγκης εκ νέου σημάνσεως. Έχω οπωσδήποτε αμφιβολίες ως προς το αν η οικονομική αναγκαιότητα νέας σημάνσεως που αφορά την τιμή μπορεί να συνιστά αυτοτελή εν τοις πράγμασι δυσμενή διάκριση πέραν της ήδη διαπιστωθείσας νομικής δυσμενούς διακρίσεως. *Πρώτον*, πρέπει να επισημανθεί ότι η εκ νέου σήμανση δεν επιβάλλεται άμεσα από εθνική διάταξη. Επομένως, υφίστανται αμφιβολίες ως προς το αν υπάρχει εδώ κρατικό μέτρο κατά την έννοια του άρθρου 28 ΕΚ. *Δεύτερον*, και σ' αυτή την περίπτωση, θα δίσταζα να δεχθώ ότι υφίσταται εν τοις πράγμασι δυσμενής διάκριση. Βεβαίως, διατάξεις περί σημάνσεως μπορεί να συνεπάγονται εν τοις πράγμασι δυσμενή διάκριση. Επιθυμώ πάντως να επισημάνω ότι η αποδοχή υπάρξεως εν τοις πράγμασι δυσμενούς διακρίσεως συνδέεται στενά με την αρχή της χώρας προελεύσεως. Δεν νομίζω ότι βάσει της αρχής της χώρας προελεύσεως παρέχεται το δικαίωμα πωλήσεως ενός εμπορεύματος εντός όλων των κρατών μελών στην ίδια τιμή. Αν το δικαίωμα προσβάσεως στην αγορά κατά το άρθρο 28 ΕΚ νοούνταν τόσο ευρέως, η συνέπεια θα ήταν να θεωρούνται εμμέσως ως μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος προς περιορισμό επί των εισαγωγών όλες οι διαφορές μεταξύ των εννόμων και οικονομικών τάξεων των κρατών μελών, που μπορούν να δικαιολογούν διαφορές στην τιμή.

31 — Αυτό δεν σημαίνει ότι ο περιορισμός σε βιβλία γερμανικής γλώσσας δεν έχει καμία σημασία από την άποψη του διέποντος την κυκλοφορία των εμπορευμάτων δικαίου. Μπορεί να πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στο επίπεδο της δικαιολογήσεως. Κατά τη νομολογία, περιορισμοί των θεμελιωδών ελευθεριών μπορούν να δικαιολογούνται μόνον εφόσον υφίστανται κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό. απόφαση της 6ης Νοεμβρίου 2003, C-243/01, Gambelli κ.λπ. (Συλλογή 2003, σ. I-13031, σκέψη 67). Επομένως, η διαφορετική μεταχείριση βιβλίων γερμανικής γλώσσας και βιβλίων όχι γερμανικής γλώσσας θα μπορούσε ενδεχομένως να πρέπει να ληφθεί υπόψη εν προκειμένω.

άρθρου 3 του BPrBG συνιστά μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος προς περιορισμό επί των εισαγωγών, η ρύθμιση αυτή μπορεί να δικαιολογείται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος κατά το άρθρο 30 ΕΚ ή το άρθρο 151 ΕΚ.

1. Ισχυρισμοί των μετεχόντων της διαδικασίας

90. Οι ισχυρισμοί των μετεχόντων της διαδικασίας επ' αυτού του προδικαστικού ερωτήματος μπορούν να συνοψισθούν ως ακολούθως.

91. Η *Libro*, η *Εποπτεύουσα Αρχή της ΕΖΕΣ* και η *Επιτροπή* έχουν την άποψη ότι η άνιση μεταχείριση μεταξύ γερμανικών και αυστριακών βιβλίων δεν μπορεί να δικαιολογηθεί.

92. Συμφωνούν ως προς το ότι ένα τέτοιο μέτρο που συνιστά δυσμενή διάκριση θα μπορούσε να δικαιολογηθεί μόνον κατά το άρθρο 30 ΕΚ. Ο επιδιωκόμενος όμως με τον BPrBG σκοπός της διατηρήσεως της ποικιλίας των βιβλίων δεν υπάρχει στο άρθρο 30 ΕΚ. Ειδικότερα, δεν πρόκειται για κανένα μέτρο που σκοπεί στην προστασία των εθνικών θησαυρών που έχουν καλλιτεχνική, ιστορική ή αρχαιολογική αξία.

93. Εξάλλου, το μέτρο δεν συνάδει προς την αρχή της αναλογικότητας. Συναφώς, η Εποπτεύουσα Αρχή της ΕΖΕΣ επισημαίνει ότι οι προβληθέντες ως δικαιολογία σκοποί μπορούν επίσης να επιτευχθούν αν επιτραπεί στον εισαγωγέα γερμανικών βιβλίων να καθορίζει τις αυστριακές τελικές τιμές πωλήσεως χωρίς να δεσμεύεται από το ελάχιστο όριο των καθοριζομένων από τον Γερμανό εκδότη γερμανικών τελικών τιμών πωλήσεως. Μια περαιτέρω δυνατότητα είναι να παρασχεθεί στους Γερμανούς εκδότες η ευχέρεια να καθορίζουν την αυστριακή τελική τιμή πωλήσεως. Αυτό επιτρέπεται σε εκδότες από κράτη που δεν είναι κράτη μέλη του ΕΟΧ.

94. Κατά την άποψη της Libro, της Εποπτεύουσας Αρχής της ΕΖΕΣ και της Επιτροπής, δικαιολογία δεν είναι δυνατή ούτε κατά το άρθρο 151 ΕΚ. Η διάταξη αυτή αποτελεί νομικό έρεισμα για τη δράση της Κοινότητας και όχι εξαίρεση από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 28 ΕΚ. Εξάλλου, η άνιση μεταχείριση μεταξύ γερμανικών και αυστριακών βιβλίων δεν είναι απαραίτητη για την πραγματοποίηση των βασικών σκοπών του άρθρου 151 ΕΚ.

95. Επί πλέον, η Libro θεωρεί ότι το αυστριακό σύστημα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία δεν μπορεί, *καθεαυτό*, να δικαιολογείται από απόψεως επιτακτικών λόγων γενικού συμφέροντος. Η αναφορά σε γενικά συμφέροντα πολιτιστικού χαρακτήρα δεν αρκεί εν προκειμένω, οι δε επιβαλλόμενες τιμές για τα βιβλία δεν συνιστούν ανάλογο μέσο για την επίτευξη των επιδιωκόμενων με αυτές σκοπών. Η Επιτροπή και η Αρχή της ΕΖΕΣ επισημαίνουν, αντιθέτως, ότι εδώ δεν πρόκειται για τη δικαιολογία *αυτών καθεαυτές* των επιβαλλομένων τιμών για τα βιβλία. Αντιθέτως, πρόκειται απλώς και μόνο για τη δικαιολογία της άνισης μεταχειρίσεως μεταξύ γερμανικών και αυστριακών βιβλίων.

96. Ο *Fachverband* και *οι κυβερνήσεις των μετεχόντων της διαδικασίας κρατών μελών* υποστηρίζουν ότι οι επιβαλλόμενες τιμές για τα βιβλία δεν συνεπάγονται δυσμενή διάκριση και, επομένως, δικαιολογούνται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος.

97. Ως επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος αναφέρουν ιδίως την προστασία του βιβλίου ως πολιτιστικού αγαθού, τα συμφέροντα των καταναλωτών για λογικές τιμές και τον ικανοποιητικό εφοδιασμό του πληθυσμού με βιβλία μέσω ενός ευρέος και διαφοροποιημένου δικτύου λιανοπωλητών. Μια διάταξη όπως του άρθρου 3 του BPrBG αποτελεί μέτρο ανάλογο για την επίτευξη αυτών των σκοπών.

98. Ο Fachverband και η Γαλλική Κυβέρνηση παραδέχονται ότι η προστασία της δημιουργίας και της πολιτιστικής πολυμορφίας στον τομέα του βιβλίου δεν εμπίπτει στο άρθρο 30 ΕΚ.

99. Ο Fachverband και οι κυβερνήσεις των μετεχόντων της διαδικασίας κρατών μελών επικαλούνται περαιτέρω ότι ένα μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος προς περιορισμό επί των εισαγωγών μπορεί να δικαιολογείται κατά το άρθρο 151 ΕΚ. Κατά το άρθρο αυτό, τα κράτη μέλη έχουν αρμοδιότητα στον τομέα της πολιτιστικής πολιτικής. Κατά το άρθρο 151, παράγραφος 4, ΕΚ, η Κοινότητα υποχρεούται, όταν αναλαμβάνει δράση δυνάμει άλλων διατάξεων της Συνθήκης ΕΚ, να λαμβάνει υπόψη της τις πολιτιστικές πτυχές. Επομένως, η Κοινότητα οφείλει στο πλαίσιο επίσης της κυκλοφορίας των εμπορευμάτων να λαμβάνει υπόψη τις θεσμοθετικές εξουσίες των κρατών μελών.

2. Νομική εκτίμηση

100. Επιθυμώ και πάλι να επισημάνω ότι έργο του Δικαστηρίου στο πλαίσιο μιας αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως κατά το άρθρο 234 ΕΚ είναι απλώς και μόνο να δώσει απάντηση στα ερωτήματα που του υποβάλλει το εθνικό δικαστήριο [32]. Το εν προκειμένω ερώτημα, όπως το αντιλαμβάνομαι, αφορά μόνον το ζήτημα αν η διαπιστωθείσα στο πλαίσιο του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος άνιση μεταχείριση μεταξύ αυστριακών και γερμανικών βιβλίων μπορεί να δικαιολογείται από απόψεως επιτακτικών λόγων γενικού συμφέροντος κατά το άρθρο 30 ΕΚ ή κατά το άρθρο 151 ΕΚ. Επομένως, πρόκειται για τη δικαιολογία αυτής της άνισης μεταχειρίσεως και όχι για τη δικαιολογία αυτού καθεαυτό του συστήματος επιβαλλομένων τιμών για τα βιβλία.

101. Ως προς τη δικαιολογία αυτής της άνισης μεταχειρίσεως, διαπιστώνω κατ' αρχάς ότι οι ισχυρισμοί του Fachverband και των κυβερνήσεων των μετεχόντων της διαδικασίας κρατών μελών περιορίζονται ουσιαστικώς στη δικαιολογία αυτού καθεαυτό του αυστριακού συστήματος επιβαλλομένων

32 — Βλ. το σημείο 25 των παρουσών προτάσεων.

τιμών για τα βιβλία. Δεν μπορώ να συναγάγω από τους ισχυρισμούς αυτών των μετεχόντων της διαδικασίας μια δικαιολογία για την άνιση μεταχείριση μεταξύ αυστριακών και γερμανικών βιβλίων.

102. Νομίζω ότι ένα τέτοιο μέτρο δύσκολα μπορεί πράγματι να δικαιολογηθεί.

103. Πρώτον, ελλείπει, κατά τη γνώμη μου, μια αποδεκτή δικαιολογητική αιτία.

104. Επιτακτικές ανάγκες γενικού συμφέροντος, κατά την έννοια της αποφάσεως Cassis-de-Dijon [33], μπορούν να δικαιολογούν μόνον αδιακρίτως εφαρμοστέα μέτρα [34]. Επομένως, αποκλείονται εν προκειμένω ως δικαιολογητική αιτία.

105. Δικαιολογία κατά το άρθρο 30 ΕΚ δεν είναι δυνατή εν προκειμένω. Με την απόφαση Leclerc/Au blé vert, το Δικαστήριο διαπίστωσε ρητώς ότι το άρθρο 30 ΕΚ επιδέχεται στενή ερμηνεία και δεν μπορεί να επεκταθεί σε στόχους που δεν απαριθμούνται ρητά σ' αυτό. Το Δικαστήριο έχει αρνηθεί ρητώς να δεχθεί την προστασία της δημιουργίας και της μορφωτικής πολυφωνίας στον τομέα του βιβλίου [35].

106. Ούτε στο άρθρο 151, παράγραφος 4, ΕΚ μπορώ να ανεύρω μια δικαιολογητική αιτία πέραν των προαναφερθέντων επιτακτικών λόγων γενικού συμφέροντος. Το άρθρο 151 ΕΚ είναι διάταξη αφορώσα την αρμοδιότητα των κρατών μελών και της Κοινότητας. Βεβαίως, από το άρθρο 151, παράγραφος 4, ΕΚ προκύπτει μεν ότι η Κοινότητα λαμβάνει υπόψη τις πολιτιστικές πτυχές, αποβλέποντας ειδικότερα στο σεβασμό και στην προώθηση της πολυμορφίας των πολιτισμών της. Το άρθρο 151, παράγραφος 4, ΕΚ δεν παρέχει όμως μια «πολιτιστική επιφύλαξη» έναντι άλλων διατάξεων της Συνθήκης [36]. Επομένως, τα κράτη μέλη δεν μπορούν να αντλήσουν καμία θεσμοθετική εξουσία από το άρθρο 151, παράγραφος 4, ΕΚ προς θέσπιση μέτρων που έχουν ως αποτέλεσμα δυσμενείς διακρίσεις σε βάρος εμπορευμάτων από άλλα κράτη μέλη. Κατά συνέπεια, διαφορετική μεταχείριση μεταξύ γερμανικών και αυστριακών βιβλίων δεν μπορεί να δικαιολογηθεί κατά το άρθρο 151, παράγραφος 4, ΕΚ.

107. *Δεύτερον*, ακόμη και αν υποτεθεί ότι υφίσταται δικαιολογητική αιτία, η άνιση μεταχείριση μεταξύ αυστριακών και γερμανικών βιβλίων δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί σύμφωνη προς την αρχή της αναλογικότητας. Για την επίτευξη των εν λόγω σκοπών, ειδικότερα της προστασίας του βιβλίου ως πολιτιστικού αγαθού και του συμφέροντος των καταναλωτών για λογικές τιμές βιβλίων, θα πρέπει ασφαλώς να υπάρχουν ηπιότερα

33 — Απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Φεβρουαρίου 1979, 120/78, Rewe-Zentral («Cassis de Dijon») (Συλλογή τόμος 1979/I, σ. 321, σκέψη 8).

34 — Αποφάσεις του Δικαστηρίου της 25ης Ιουλίου 1991, C-1/90 και C-176/90, Aragonesa de Publicidad Exterior και Publivía (Συλλογή 1991, σ. I-4151, σκέψη 13), και της 11ης Μαΐου 1989, 25/88, ποινική διαδικασία κατά Wurmser (Συλλογή 1989, σ. 1105, σκέψη 10). Σύμφωνος με αυτή τη νομολογία ο Fezer, H.-J. (υποσημείωση 2), σ. 144.

35 — Προπαρατεθείσα (υποσημείωση 5), σκέψη 30.

36 — Συναφώς, βλ. Everling, U., *Buchpreisbindung im deutschen Sprachraum und Europäisches Gemeinschaftsrecht*, Nomos, 1997, σ. 34.

μέσα. Σ' αυτά θα μπορούσε να περιλαμβάνεται η παροχή δυνατότητας στον εισαγωγέα να καθορίζει κατ' αρχήν την αυστριακή τελική τιμή πωλήσεως για τα γερμανικά βιβλία κατά την κρίση του [37].

108. Τελικώς, η άνιση μεταχείριση μεταξύ γερμανικών και αυστριακών βιβλίων δεν μπορεί, κατ' εμέ, να δικαιολογηθεί ούτε από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος ούτε κατά το άρθρο 30 ΕΚ ή κατά το άρθρο 151 ΕΚ [38].

Δ — *Επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος*

109. Με το τρίτο προδικαστικό του ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν η υποχρέωση έντιμης συνεργασίας των κρατών μελών κατά το άρθρο 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, σε συνδυασμό με τις διατάξεις περί ανταγωνισμού κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ και το 81 ΕΚ, έχει την έννοια ότι η θέσπιση του BPrBG συνάδει προς αυτή, μολονότι ο BPrBG, κατά την εκτίμησή του, συνέχεται αδιαλείπτως από χρονικής και ουσιαστικής απόψεως με το Sammelrevers 1993, ήτοι το προϋπάρξαν της θεσπίσεως του BPrBG σύστημα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία, φορείς του οποίου ήταν επιχειρήσεις.

1. Ισχυρισμοί των μετεχόντων της διαδικασίας

110. Οι ισχυρισμοί των μετεχόντων της διαδικασίας σε σχέση με το τρίτο προδικαστικό ερώτημα είναι ουσιαστικώς οι ακόλουθοι.

111. Η *Libro* έχει την άποψη ότι η νομοθετική ρύθμιση για τις επιβαλλόμενες τιμές για τα βιβλία μέσω του BPrBG συνιστά παραβίαση της αρχής της ειλικρινούς συνεργασίας, διότι θίγεται η πρακτική αποτελεσματικότητα των σχετικών με τον ανταγωνισμό διατάξεων του κοινοτικού δικαίου.

112. Βεβαίως, το άρθρο 81 ΕΚ δεν έχει απ' ευθείας εφαρμογή σε μέτρα των κρατών μελών. Δεν επιτρέπεται όμως ένα κράτος μέλος να διευκολύνει ή να ενθαρρύνει παραβάσεις των περί ανταγωνισμού διατάξεων από ιδιώτες ή να ενισχύει τα αποτελέσματά τους. Προϋπόθεση για μια τέτοια παράβαση είναι η ύπαρξη συνάφειας μεταξύ κρατικών μέτρων και μιας αντίθετης προς τις περί συμπράξεων επιχειρήσεων διατάξεις συμπεριφοράς ιδιωτικών επιχειρήσεων. Η Libro θεωρεί ότι η συνάφεια αυτή έγκειται στο γεγονός ότι ο Αυστριακός νομοθέτης περιέλαβε κατ' ουσίαν στον BPrBG τις ρυθμίσεις

37 — Οι μετέχοντες της διαδικασίας δεν προέβαλαν κανένα επιχείρημα κατά ενός τέτοιου τρόπου ενέργειας. Ούτε, κατ' εμέ, μπορεί κατ' αυτού του τρόπου ενέργειας να διατυπωθεί η αντίρρηση ότι ο εισαγωγέας, σε αντίθεση προς τους εκδότες στην ημεδαπή, δεν θα ελάμβανε επαρκώς υπόψη τους επιδιωκόμενους με τον BPrBG σκοπούς κατά τον καθορισμό της αυστριακής τελικής τιμής πωλήσεως. Αν όντως υφίσταται αυτός ο φόβος, αρκεί ο καθορισμός της αυστριακής τελικής τιμής πωλήσεως από τους εκδότες και τους εισαγωγείς να τεθεί υπό κατάλληλο έλεγχο.

38 — Ούτε η επίκληση του σεβασμού του θεμελιώδους δικαιώματος της ελευθερίας εκφράσεως είναι πειστική. Κατ' αρχάς, δεν διαφαίνεται κατά πόσον είναι δυνατό να θίγεται εν προκειμένω το θεμελιώδες δικαίωμα της ελευθερίας εκφράσεως. Περαιτέρω, δεν γίνεται αντιληπτό για ποιο λόγο η άνιση μεταχείριση αυστριακών και γερμανικών βιβλίων θα πρέπει να είναι αναγκαία για την τήρηση της αρχής της ελευθερίας εκφράσεως.

του αντίθετου προς τον ανταγωνισμό Sammelrevers 1993. Αυτό καταφαίνεται ιδίως από τις συνθήκες υπό τις οποίες ψηφίσθηκε ο νόμος και από τις προπαρασκευαστικές εργασίες για την ψήφισή του.

113. Η ενίσχυση μιας υφιστάμενης συμφωνίας δεν προϋποθέτει την ύπαρξη πλήρους αντιστοιχίας μεταξύ της νομοθετικής ρυθμίσεως και της συμφωνίας. Αρκεί το να περιλαμβάνονται στοιχεία που βρίσκονταν υπό την απειλή των σχετικών με τις συμπράξεις διατάξεων. Ο Αυστριακός νομοθέτης όχι μόνον έλαβε ως σημείο αναφοράς, από χρονικής και ουσιαστικής απόψεως, ένα μη επιτρεπόμενο από τις σχετικές με τις συμπράξεις διατάξεις σύστημα επιβαλλόμενων τιμών, αλλά περιέλαβε επίσης στον νόμο ουσιώδη στοιχεία, όπως τον καθορισμό των τελικών τιμών πωλήσεως από τους εκδότες. Η ύπαρξη συνάφειας αποδεικνύεται επίσης από τη μεταβατική διάταξη του άρθρου 10 του BPrBG, καθώς και από το ότι ο BPrBG όπως και το Sammelrevers 1993 περιορίζονται σε βιβλία της γερμανικής γλώσσας.

114. Κατά την άποψη του *Fachverband, των κυβερνήσεων των μετεχόντων της διαδικασίας κρατών μελών,* της *Αρχής της* ΕΖΕΣ και της *Επιτροπής*, δεν υφίσταται καμία παράβαση της υποχρεώσεως έντιμης συνεργασίας που υπέχουν τα κράτη μέλη.

115. Τα κράτη μέλη είναι κατ' αρχήν ελεύθερα να λαμβάνουν μέτρα οικονομικής πολιτικής, ακόμη και αν τα μέτρα αυτά έχουν τα ίδια αντίθετα προς τον ανταγωνισμό αποτελέσματα, όπως οι συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων. Βεβαίως, η ελευθερία αυτή περιορίζεται από το γεγονός ότι κατά το άρθρο 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ τα κράτη μέλη δεν επιτρέπεται να λαμβάνουν μέτρα που καθιστούν αδύνατη την πρακτική αποτελεσματικότητα των περί ανταγωνισμού κανόνων που ισχύουν για τις επιχειρήσεις. Τέτοιο μέτρο, πάντως, υφίσταται μόνον όταν ένα κράτος μέλος επιβάλλει ή διευκολύνει μια αντίθετη προς το άρθρο 81 ΕΚ συμφωνία συμπράξεως ή ενισχύει τα αποτελέσματά της ή ακόμη αφαιρεί από τη ρύθμισή του τον κρατικό χαρακτήρα, μεταθέτοντας σε ιδιώτες επιχειρηματίες την ευθύνη για τις αποφάσεις που συνιστούν επέμβαση στην οικονομία.

116. Ο BPrBG όμως δεν έχει ως σκοπό να επιβάλλει ή να διευκολύνει τη σύναψη αντίθετων προς τον ανταγωνισμό συμφωνιών. Οι καθέτως επιβαλλόμενες τιμές προβλέπονται ήδη υποχρεωτικώς από τον νόμο. Επομένως, ο καθορισμός των τελικών τιμών πωλήσεως δεν συνιστά συμφωνία.

117. Ομοίως, δεν υφίσταται ενίσχυση μια αντίθετης προς τον ανταγωνισμό συμφωνίας. Θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι υφίσταται μια τέτοια συμφωνία μόνον αν ένα κράτος περιοριζόταν να περιλάβει σε ρύθμισή του μια αντίθετη προς τον ανταγωνισμό συμφωνία, υποχρεώνοντας ή ενθαρρύνοντας τους επιχειρηματίες στην τήρησή της. Αν το κράτος ενεργεί ανεξαρτήτως συγκεκριμένης αιτίας και βάσει εκτιμήσεων αναγομένων στο γενικό συμφέρον, δεν υφίσταται παράβαση της υποχρεώσεως έντιμης συνεργασίας.

118. Βεβαίως, από απόψεως περιεχομένου, ο BPrBG επαναλαμβάνει ένα βασικό στοιχείο του Sammelrevers 1993, ήτοι την κατ' αρχήν δέσμευση του λιανοπωλητή να εφαρμόζει την τελική τιμή πωλήσεως. Πάντως, οι εθνικές διατάξεις δεν περιορίζονται στην πρόσληψη στοιχείων του Sammelrevers 1993. Αντιθέτως, πρόκειται για μια θεμελιώδη τροποποίηση και για την εισαγωγή ενός νέου συστήματος επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία. Αυτό καταφαίνεται ιδίως από τη μεταμόρφωση της τελικής τιμής πωλήσεως από σταθερή τιμή σε κατώτατη τιμή, από το ενδεχόμενο να λαμβάνονται υπόψη εμπορικά πλεονεκτήματα και από τη δυνατότητα χορηγήσεως εκπτώσεως έως και 5 %. Ο Fachverband επισημαίνει ότι το άρθρο 10 του BPrBG ήταν απλώς μια μεταβατική διάταξη, με την οποία ο Αυστριακός νομοθέτης θέλησε να απαλλάξει τους εκδότες και τους εισαγωγείς από την πίεση της υποχρεώσεως να καθορίσουν αμέσως μετά την έναρξη ισχύος του BPrBG τελικές τιμές πωλήσεως για όλες τις εκδόσεις.

119. Η Επιτροπή έχει την άποψη ότι, ακόμη κι αν θεωρηθεί ότι υπάρχει ενίσχυση υφιστάμενης συμπράξεως κατά την έννοια του άρθρου 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ, πρέπει να ερευνηθεί αν αυτή απαλλάσσεται κατά το άρθρο 81, παράγραφος 3. Η διάταξη περί παραπομπής δεν παρέχει επαρκές έρεισμα για να δοθεί απάντηση σ' αυτό το ερώτημα.

120. Η Αρχή της ΕΖΕΣ τονίζει ότι, αν θεωρηθεί ότι υφίσταται παράβαση της υποχρεώσεως έντιμης συνεργασίας, θα προέκυπτε μια παράδοξη κατάσταση. Ένα μέτρο κράτους μέλους, εντός του οποίου δεν υφίστατο κατά τη θέσπιση του κρατικού μέτρου αντίστοιχη συμφωνία επιχειρήσεων, δεν θα συνιστούσε παράβαση του άρθρου 81 ΕΚ. Θα ήταν αντιθέτως ανεπίτρεπτο μέτρο άλλου κράτους μέλους, εντός του οποίου υφίστατο κατά τη θέσπιση του κρατικού μέτρου αντίστοιχη συμφωνία επιχειρήσεων.

121. Περαιτέρω, ο Fachverband, οι κυβερνήσεις των μετεχόντων της διαδικασίας κρατών μελών, η Αρχή της ΕΖΕΣ και η Επιτροπή προβάλλουν ότι ούτε αφαίρεσε ο Αυστριακός νομοθέτης από τον BPrBG τον κρατικό χαρακτήρα, μεταθέτοντας σε ιδιώτες επιχειρηματίες την ευθύνη για τις αποφάσεις που συνιστούν επέμβαση στην οικονομία.

122. Πρόκειται για μονομερή ενέργεια των εκδοτών και όχι για συμφωνία. Η υποχρέωση τηρήσεως της κατώτατης τιμής επιβάλλεται με νόμο. Ο καθορισμός της τελικής τιμής πωλήσεως από τον εκδότη συνιστά επέμβαση στον ανταγωνισμό, μόνο διότι αυτό επιτάσσεται από τον νόμο. Η Επιτροπή επισημαίνει ότι, άλλως, θα επρόκειτο για σύσταση τιμών προς τον τελικό πωλητή, η οποία είναι κατ' αρχήν θεμιτή από απόψεως δικαίου του ανταγωνισμού.

123. Τέλος, οι κυβερνήσεις των μετεχόντων της διαδικασίας κρατών μελών επισημαίνουν ότι δεν υφίσταται κοινοτική πολιτική του ανταγωνισμού στον τομέα αμιγώς εθνικών συστημάτων επιβαλλόμενων τιμών για τα

βιβλία. Η Αυστριακή Κυβέρνηση επισημαίνει ότι πρέπει να θεωρείται ότι υφίστανται αμιγώς εθνικά συστήματα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία, όταν νόμος κράτους μέλους θέτει τα κυκλοφορούντα στο έδαφός του βιβλία υπό καθεστώς επιβαλλόμενων τιμών. Ακόμη κι αν το σύστημα αυτό αφορά εισαγόμενα ή επανεισαγόμενα βιβλία, πρέπει να λαμβάνεται ως βάση ότι πρόκειται για εθνικό σύστημα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία.

124. Η Γερμανική Κυβέρνηση αμφιβάλλει ως προς τη δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ και με το άρθρο 81 ΕΚ. Καθόσον ένα μέτρο δεν εμπίπτει στον κανόνα Dassonville ή πληροί τις προϋποθέσεις της εξαιρέσεως Keck, το άρθρο 28 ΕΚ και το άρθρο 30 ΕΚ πρέπει να θεωρηθούν ως ειδικές διατάξεις, οι οποίες κωλύουν την εφαρμογή του άρθρου 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ και με το άρθρο 81 ΕΚ.

2. Νομική εκτίμηση

125. Το αιτούν δικαστήριο μας ερωτά αν η υποχρέωση της έντιμης συνεργασίας που υπέχουν τα κράτη μέλη από το άρθρο 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, σε συνδυασμό με τις περί ανταγωνισμού διατάξεις του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ και του άρθρου 81 ΕΚ έχει την έννοια ότι η θέσπιση του BPrBG συνάδει προς αυτήν.

126. Το ερώτημα αυτό υποβάλλεται μόνο για την περίπτωση κατά την οποία μια εθνική ρύθμιση όπως του άρθρου 3 του BPrBG δεν συνιστά μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος προς περιορισμό επί των εισαγωγών κατά την έννοια του άρθρου 28 ΕΚ. Επομένως, κατ' εμέ, το Δικαστήριο δεν χρειάζεται να απαντήσει σ' αυτό το ερώτημα. Θα απαντήσω πάντως επικουρικώς σ' αυτό για την περίπτωση κατά την οποία το Δικαστήριο δεν θα συντασσόταν με τα προτεινόμενα από εμέ σε σχέση με το πρώτο και με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα.

127. Το άρθρο 81 ΕΚ είναι ένας κανόνας που αφορά επιχειρήσεις, η εφαρμογή του οποίου προϋποθέτει συμφωνία ή εναρμονισμένη συμπεριφορά μεταξύ επιχειρήσεων. Επομένως, το άρθρο 81 ΕΚ δεν μπορεί κατ' αρχήν να έχει εφαρμογή σε πράξεις δημοσίας αρχής των κρατών μελών. Το άρθρο 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ ορίζει πάντως ότι τα κράτη μέλη απέχουν από κάθε μέτρο που δύναται να θέσει σε κίνδυνο την πραγματοποίηση των σκοπών της Συνθήκης ΕΚ. Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ, η δράση της Κοινότητας περιλαμβάνει ένα καθεστώς που εξασφαλίζει ανόθευτο ανταγωνισμό μέσα στην εσωτερική αγορά. Η κοινοτική πολιτική στο τομέα του ανταγωνι-

σμού συγκεκριμενοποιείται ειδικότερα με το άρθρο 81 ΕΚ. Τα κράτη μέλη οφείλουν επομένως, κατά το άρθρο 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ και το άρθρο 81 ΕΚ, να απέχουν από κάθε μέτρο που θα μπορούσε να θίξει την πρακτική αποτελεσματικότητα του άρθρου 81 ΕΚ [39]. Αυτό ισχύει επίσης για πράξεις των κρατών μελών με τη μορφή νόμων ή κανονιστικών αποφάσεων [40].

128. Εξάλλου, γίνεται δεκτό ότι δεν μπορεί να συνιστά παράβαση του άρθρου 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ και το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ, κάθε μέτρο κράτους μέλους που έχει επιπτώσεις στον ανταγωνισμό [41]. Μια τόσο ευρεία εφαρμογή της υποχρεώσεως έντιμης συνεργασίας θα είχε ως συνέπεια τα κράτη μέλη να υπάγονται σε έλεγχο, κατά το κοινοτικό δίκαιο, στους τομείς επίσης στους οποίους κατά την αρχή των κατ' απονομήν αρμοδιοτήτων αρμόδια είναι τα κράτη μέλη και όχι η Κοινότητα [42].

129. Το ότι η οριοθέτηση αυτή δεν είναι εύκολη φαίνεται από το γεγονός ότι, παραδείγματος χάριν, μέτρα των κρατών μελών στον τομέα της οικονομικής ή της πολιτιστικής πολιτικής, για τη λήψη των οποίων είναι αρμόδια κατά το άρθρο 98 ΕΚ επ. ή το άρθρο 151 ΕΚ, μπορούν να έχουν επίδραση στον ανταγωνισμό. Αν όλα τα μέτρα των κρατών μελών σ' αυτούς τους τομείς ελέγχονταν με βάση την υποχρέωση της έντιμης συνεργασίας ως προς τις επιδράσεις τους στον ανταγωνισμό, τότε τα κράτη μέλη, στην περίπτωση υπάρξεως μέτρων και σ' αυτούς τους τομείς, θα σφίγγονταν σε έναν «κορσέ του δικαίου του ανταγωνισμού». Αυτό είναι ασυμβίβαστο προς την αρχή των κατ' απονομήν αρμοδιοτήτων.

130. Η σχετική νομολογία του Δικαστηρίου [43] χαρακτηρίζεται επομένως, αφενός, από την ανάγκη της διασφαλίσεως των αρμοδιοτήτων των κρατών μελών και, αφετέρου, από την απαίτηση να μην τίθενται προσκόμματα στην κοινοτική πολιτική του ανταγωνισμού από μέτρα των κρατών μελών.

131. Κατά πάγια πλέον νομολογία, μπορεί να θεωρηθεί ότι υφίσταται παράβαση του άρθρου 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ και το άρθρο 81 ΕΚ, μόνον όταν ένα κράτος μέλος είτε επιβάλλει *(πρώτη κατηγορία περιπτώσεων)* ή ευνοεί *(δεύτερη κατηγορία περιπτώσεων)* συμφωνίες συμπράξεων που αντιβαίνουν προς το άρθρο 81 ΕΚ ή

39 — Βλ. ιδίως τις αποφάσεις του Δικαστηρίου της 16ης Νοεμβρίου 1977, 13/77, GB-Inno-BM (Συλλογή τόμος 1977, σ. 653, σκέψη 31), της 21ης Σεπτεμβρίου 1988, 267/86, Van Eycke (Συλλογή 1988, σ. 4769, σκέψη 16), της 9ης Ιουνίου 1994, C-153/93, Delta Schiffahrts- und Speditionsgesellschaft (Συλλογή 1994, σ. I-2517, σκέψη 14), της 18ης Ιουνίου 1998, C-266/96, Corsica Ferries France (Συλλογή 1998, σ. I-3949, σκέψη 35), της 5ης Οκτωβρίου 1995, C-96/94, Centro Servizi Spediporto (Συλλογή 1995, σ. I-2883, σκέψη 20), της 17ης Νοεμβρίου 1993, C-185/91, Reiff (Συλλογή 1993, σ. I-5801, σκέψη 14). Ως προς τη νομολογία αυτή, βλ. Emmerich, W., στο Dauses, M., *Handbuch des EU-Wirtschaftsrechts,* H. I. § 1, 9ο συμπληρωματικό τεύχος, σημείο 11. O Wollmann, H., στο Mayer, H., *Kommentar zu EU- und EG-Vertrag*, Manz, 2006, Art. 81 EGV, 72ο τεύχος, σημείο 3 επισημαίνει τα εν προκειμένω προβλήματα σε σχέση με τον αυστριακό BPrBG.

40 — Προπαρατεθείσες αποφάσεις Van Eycke (υποσημείωση 39, σκέψη 16) και Delta Schiffahrts- und Speditionsgesellschaft (υποσημείωση 39, σκέψη 14)

41 — Βλ. τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Darmon της 14ης Ιουλίου 1993 στην υπόθεση Reiff (υποσημείωση 39, σημείο 32).

42 — Emmerich, W. (υποσημείωση 39), σημείο 12.

43 — Για μια λεπτομερή ανάλυση αυτής της νομολογίας, βλ. ιδίως Henriksen, U. B., *Anti-Competitive State Measures in the European Community*, Handelshøjskolens Forlag, 1994, Schwarze, J., «Der Staat als Adressat des europäischen Wettbewerbsrecht», *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, 2000, σ. 613 επ., 616 έως 622.

ενισχύει τα αποτελέσματα τέτοιων συμπράξεων *(τρίτη κατηγορία περιπτώσεων)* είτε αφαιρεί από τη δική του ρύθμιση τον κρατικό της χαρακτήρα, μεταθέτοντας σε ιδιώτες επιχειρηματίες την ευθύνη της λήψεως αποφάσεων παρεμβάσεως σε οικονομικά θέματα *(τέταρτη κατηγορία περιπτώσεων)* [44].

α) Μέτρα που επιβάλλουν, ευνοούν ή ενισχύουν τα αποτελέσματα μιας αντίθετης προς το δίκαιο του ανταγωνισμού συμφωνίας

132. Ουσιώδης προϋπόθεση για τις τρεις πρώτες κατηγορίες περιπτώσεων είναι το μέτρο του κράτους μέλους να συνδέεται με αντίθετη προς τον ανταγωνισμό συμφωνία. Συναφώς, μπορεί να γίνει λόγος για *παρεπόμενη* συμπεριφορά των κρατών μελών [45]. Εν προκειμένω, λαμβάνεται ιδίως υπόψη το Sammelrevers 1993 [46] ως αντίθετη προς τον ανταγωνισμό συμφωνία, με την οποία θα μπορούσε να συνδέεται ένα κρατικό μέτρο.

i) Αντίθετη προς τον ανταγωνισμό συμφωνία;

133. Κατά το σύστημα του Sammelrevers 1993, οι Αυστριακοί λιανοπωλητές δεσμεύονταν από τις τελικές τιμές πωλήσεως που καθόριζαν οι Γερμανοί εκδότες. Αυτές οι τελικές τιμές πωλήσεως αποτελούσαν σταθερές τιμές. Δεδομένου ότι ο κάθετος καθορισμός σταθερών τιμών πληροί τις προϋποθέσεις της βασικής περιπτώσεως του άρθρου 81, παράγραφος 1, στοιχείο α, ΕΚ, δεν έχω καμία σοβαρή αμφιβολία ως προς το ότι υφίστατο εν προκειμένω μια περιορίζουσα τον ανταγωνισμό συμφωνία [47]. Πρέπει επίσης, κατά τη γνώμη μου, να γίνει δεκτό ότι ο περιορισμός είναι αισθητός [48]. Δεδομένου ότι εν προκειμένω δεν αμφισβητείται ότι ένα μεγάλο μέρος των πωλούμενων εντός της Αυστρίας βιβλίων είναι γερμανικά βιβλία, πρέπει να ληφθεί ως βάση ότι υφίστατο

44 — Πάγια νομολογία από της αποφάσεως του Δικαστηρίου της 21ης Σεπτεμβρίου 1988, Van Eycke (υποσημείωση 39, σκέψη 16). Βλ. επίσης τις αποφάσεις της 17ης Νοεμβρίου 1993, C-2/91, Meng (Συλλογή 1993, σ. I-5751, σκέψη 14), Reiff (υποσημείωση 39, σκέψη 14), και C-245/91, Ohra Schadeverzekeringen (Συλλογή 1993, σ. I-5851, σκέψη 10).

45 — Αυτόν τον όρο χρησιμοποιεί ο Schwarze, J. (υποσημείωση 43), σ. 621.

46 — Το τροποποιημένο κείμενο του Sammelrevers 1993, το οποίο άρχισε να ισχύει στις 30 Ιουνίου 2000, δεν προβλέπει συμμετοχή των αυστριακών εκδοτών, χονδρεμπόρων και λιανοπωλητών. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή διαπίστωσε σε σχέση με αυτή τη συμφωνία ότι το τροποποιημένο κείμενο δεν είναι ικανό να επηρεάσει αρνητικά το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών. Κατά τούτο και μόνο, δεν φαίνεται να υφίσταται μια *αντίθετη προς τον ανταγωνισμό* συμφωνία. Μια (μάλλον θεωρητική) δυνατότητα θα ήταν ότι ο ίδιος ο BPrBG συνιστά αντίθετη προς τον ανταγωνισμό συμφωνία. Κατά τη νομολογία, μέτρα μπορούν να έχουν διττό χαρακτήρα, δηλαδή να καταλογίζονται ως μέτρο τόσο στο κράτος όσο και σε επιχειρήσεις (απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Ιανουαρίου 1985, 123/83, Clair, Συλλογή 1985, σ. 391, σκέψεις 19 και 20). Αυτό πάντως θα προϋπέθετε ότι ο BPrBG, παρά τον νομοθετικό του χαρακτήρα, συνιστά *συμφωνία* μεταξύ των οικείων επιχειρήσεων. Αυτό, κατά τη γνώμη μου, δεν μπορεί να γίνει δεκτό στην εν προκειμένω περίπτωση. Το γεγονός και μόνο ότι η κίνηση της νομοθετικής διαδικασίας προκλήθηκε ενδεχομένως από τα ενδιαφερόμενα μέρη και ότι αυτά ακούσθηκαν στο πλαίσιο της νομοθετικής διαδικασίας δεν αρκεί για να θεωρηθεί ότι υφίσταται συμφωνία μεταξύ ιδιωτών με τη μορφή νόμου.

47 — Δεν θεωρώ πειστική την άποψη ότι το Sammelrevers 1993 δεν έχει ως αποτέλεσμα περιορισμό του ανταγωνισμού (έτσι Vranes, E., *Buchpreisbindung und rule of reason*, Manz, 1999, σ. 38 έως 41). Όπως εξέθεσα με τις προτάσεις μου της 4ης Σεπτεμβρίου 2008 στην υπόθεση C-209/07, Beef Industry Development Society και Barry Brothers (απόφαση της 20ής Νοεμβρίου 2008, Συλλογή 2008, σ. I-8637, σημεία 51 έως 58), δεν έχει κάθε απορρέον ενδεχομένως από μια συμφωνία πλεονέκτημα για το καλό των καταναλωτών ως αποτέλεσμα την εξάλειψη του περιορισμού του ανταγωνισμού. Ως προς την από απόψεως δικαίου του ανταγωνισμού εκτίμηση διασυνοριακών συστημάτων επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία, φορείς των οποίων είναι επιχειρήσεις, βλ. ιδίως την απόφαση VBVB και VVVB κατά Επιτροπής (υποσημείωση 5, σκέψεις 44 έως 46).

48 — Σ' αυτή την αλληλουχία, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι κατά το σύστημα του Sammelrevers 1993 δεν προβλεπόταν βεβαίως οριζόντια συμφωνία μεταξύ των εκδοτών, οι σύμφωνες όμως με ένα πρότυπο συμβάσεως συμβάσεις, τις οποίες διαχειριζόταν ένας καταπιστευτικός διαχειριστής, πρέπει να θεωρηθούν στο σύνολό τους και, επομένως, ως αποτελούσες μία δέσμη απόφαση της 28ης Φεβρουαρίου 1991, C-234/89, Δελημίτης (Συλλογή 1991, σ. I-935, σκέψεις 19 επ.).

δυνατότητα αρνητικού επηρεασμού του εμπορίου μεταξύ των κρατών μελών. Επομένως, φαίνεται ότι το σύστημα του Sammelrevers 1993 πληρούσε τις προϋποθέσεις του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ [49].

134. Πάντως, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι το άρθρο 81 ΕΚ περιλαμβάνει δύο στάδια. Ύπαρξη συμφωνίας αντίθετης προς το άρθρο 81 ΕΚ μπορεί να γίνει δεκτή, μόνον αν η συμφωνία δεν έτυχε απαλλαγής κατά το άρθρο 81, παράγραφος 3, ΕΚ [50]. Επομένως, δεν μπορεί να προσαφθεί σε κράτος μέλος ότι επέβαλε ή ευνόησε μια απαλλαγείσα κατά το άρθρο 81, παράγραφος 3, ΕΚ συμφωνία ή ότι ενίσχυσε τα αποτελέσματά της. Ως εκ τούτου, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξετάσει αν συνέτρεχαν οι προϋποθέσεις του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ [51], αν δηλαδή το σύστημα του Sammelrevers 1993 συνέβαλε στη βελτίωση της παραγωγής ή της διανομής των προϊόντων ή στην προώθηση της τεχνικής ή οικονομικής προόδου, εξασφαλίζοντας συγχρόνως στους καταναλωτές δίκαιο τμήμα από το όφελος που προκύπτει, και δεν επέβαλε στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις περιορισμούς μη απαραίτητους για την επίτευξη των στόχων αυτών ή δεν παρέσχε στις επιχειρήσεις αυτές τη δυνατότητα καταργήσεως του ανταγωνισμού επί σημαντικού τμήματος των σχετικών προϊόντων.

135. Μια τέτοια εξέταση προϋποθέτει λεπτομερή ανάλυση των περιστατικών [52]. Ως εκ τούτου, θεωρώ σκόπιμο να ασχοληθώ κατ' αρχάς με το ζήτημα που αφορά το αν ο Αυστριακός νομοθέτης επέβαλε ή ευνόησε το Sammelrevers 1993 ή ενίσχυσε τα αποτελέσματά του.

49 — Καταφατικώς ο Hofmann, T., «Buchpreisbindungen auf dem Prüfstand des Europarechts», *Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht*, 2000, σ. 561 και 562.

50 — Βλ. την απόφαση του Δικαστηρίου της 3ης Δεκεμβρίου 1987, 136/86, BNIC/Aubert (Συλλογή 1987, σ. 4789, σκέψη 21), στην οποία το Δικαστήριο έστρεψε την προσοχή του στο άρθρο 81, παράγραφος 3.

51 — Με την έναρξη ισχύος του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα 81 και 82 της Συνθήκης (ΕΕ L 1, σ. 1.), το σύστημα της απαγορεύσεως με την επιφύλαξη εξαιρέσεως αντικαταστάθηκε από ένα σύστημα αυτοαξιολογήσεως (άρθρο 1, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού 1/2003). Έκτοτε, εναπόκειται στα δικαστήρια των κρατών μελών να εξετάζουν αν συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ (βλ. συναφώς την ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τη συνεργασία μεταξύ της Επιτροπής και των δικαστηρίων των κρατών μελών της ΕΕ κατά την εφαρμογή των άρθρων 81 και 82 ΕΚ, ΕΕ 2004, C 100, σ. 54).
Διαπιστώνω ότι το αιτούν δικαστήριο υποθέτει πράγματι ότι η πείρα δεν παρέχει στοιχεία από τα οποία μπορεί να καταδειχθεί ότι το μέτρο νομοθετικώς επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία είναι κατάλληλο για την επίτευξη των σκοπών της προωθήσεως της παραγωγής βιβλίων, της πολυμορφίας εκδόσεων με ρυθμιζόμενες τιμές και της ποικιλίας λιανοπωλητών. Δεν θεωρώ πάντως ότι το αιτούν δικαστήριο θέλησε να πει με αυτό ότι προέβη σε συλλογή αποδείξεων για το αν υφίστανται οι προϋποθέσεις του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ και ότι κατά την πεποίθησή του οι προϋποθέσεις αυτές δεν υφίστανται.

52 — Μια επισκόπηση των εκτιμήσεων για το συμβατό του Sammelrevers 1993 με το άρθρο 81, παράγραφος 3, ΕΚ παρέχεται από τους Hofmann, T. (υποσημείωση 49), σ. 562 έως 567, και Engelmann, M. (υποσημείωση 3), σ. 125 έως 165.

ii) Μέτρα που επιβάλλουν, ευνοούν ή ενισχύουν τα αποτελέσματα

136. Η νομολογία δέχεται ότι υφίσταται ενίσχυση των αποτελεσμάτων μιας αντίθετης προς τον ανταγωνισμό συμφωνίας όταν ένα κράτος μέλος περιορίζεται στην εξ ολοκλήρου ή εν μέρει επανάληψη των στοιχείων μιας αντίθετης προς τον ανταγωνισμό συμφωνίας μεταξύ επιχειρήσεων [53]. Το Δικαστήριο συγκαταλέγει στην ενθάρρυνση ή στη στήριξη μιας αντίθετης προς τον ανταγωνισμό συμφωνίας μέτρα που ωθούν μια επιχείρηση να υιοθετήσει μια τέτοια συμπεριφορά [54].

137. Δεδομένου ότι το επιβληθέν από το κράτος με τον BPrBG σύστημα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία αντικατέστησε το Sammelrevers 1993, η ενίσχυση των αποτελεσμάτων του Sammelrevers 1993 μπορεί εν προκειμένω να θεωρηθεί ως κρατικό μέτρο.

138. Όπως προείπα [55], το ουσιώδες χαρακτηριστικό αυτών των κατηγοριών περιπτώσεων έγκειται στον *παρεπόμενο* χαρακτήρα του κρατικού μέτρου σε σχέση με την αντίθετη προς τον ανταγωνισμό συμφωνία μεταξύ επιχειρήσεων. Επομένως, τίθεται εν προκειμένω το ζήτημα, πρώτον, αν ο BPrBG συνδεόταν άμεσα με το Sammelrevers 1993, δεύτερον, αν η μεταβατική διάταξη του άρθρου 10 του BPrBG μπορούσε να έχει ως αποτέλεσμα μια τέτοια σύνδεση και, τρίτον αν μια από απόψεως περιεχομένου σύνδεση μπορεί να είναι αρκετή.

— Άμεση σύνδεση με το Sammelrevers 1993;

139. Άμεση σύνδεση του BPrBG με το Sammelrevers 1993 δεν μπορεί εν προκειμένω να γίνει δεκτή, λόγω ακριβώς του ότι οι Αυστριακοί εκδότες, χονδρέμποροι και λιανοπωλητές δεν ήταν πλέον μέρη στο Sammelrevers 1993, όταν ο BPrBG τέθηκε σε ισχύ.

— Σύνδεση βάση της μεταβατικής διατάξεως του άρθρου 10 του BPrBG;

140. Μια σύνδεση θα μπορούσε πάντως να έχει δημιουργηθεί από το ότι το άρθρο 10 του BPrBG επέβαλε μια μεταβατική εφαρμογή των τιμών που περιέχονταν στον κατάλογο διαθέσιμων βιβλίων, στην έκδοση της 20ής Ιουνίου 2000. Όπως φαίνεται, ο κατάλογος περιλαμβάνει τελικές τιμές πωλήσεως, οι οποίες καθορίσθηκαν στο πλαίσιο του συστήματος του Sammelrevers 1993.

141. Πάντως, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι το άρθρο 10 του BPrBG μπορεί μεν να αναφέρεται στις τιμές που έχουν συμφωνηθεί στο

53 — Προπαρατεθείσες αποφάσεις van Eycke (υποσημείωση 39, σκέψη 18) και Meng (υποσημείωση 44, σκέψη 19).

54 — Αποφάσεις του Δικαστηρίου της 11ης Απριλίου 1989, 66/86, Ahmed Saeed (Συλλογή 1989, 803, σκέψεις 49 και 52), και της 18ης Ιουνίου 1998, C-35/96, Επιτροπή κατά Ιταλίας (Συλλογή 1998, σ. I-3851, σκέψη 51). Συναφώς, Schwarze, J. (υποσημείωση 43), σ. 621.

55 — Σημείο 133 των παρουσών προτάσεων.

πλαίσιο του συστήματος του Sammelrevers 1993, πλην όμως όχι στις λοιπές ρυθμίσεις του Sammelrevers 1993. Το πλέγμα των διατάξεων του Sammelrevers 1993 και αυτό του BPrBG διαφέρουν ιδίως ως προς το ότι, αντί σταθερών τιμών, καθορίζονται κατώτατες τιμές, εμπορικά πλεονεκτήματα μπορούν να λαμβάνονται υπόψη και οι λιανοπωλητές έχουν τη δυνατότητα να πωλούν σε χαμηλότερες τιμές έως και 5 % από τις αυστριακές τελικές τιμές πωλήσεως [56].

142. Εν προκειμένω, επίσης, το άρθρο 10 του BPrBG δεν προσδίδει χαρακτήρα παρεπομένου στον BPrBG σε σχέση με το Sammelrevers 1993.

— Αρκεί μια από απόψεως περιεχομένου σύνδεση;

143. Επομένως, ανακύπτει το ζήτημα αν μπορεί να θεωρηθεί ότι υπάρχει επίσης ενίσχυση των αποτελεσμάτων του Sammelrevers 1993, αν ο BPrBG συνδέθηκε κατά περιεχόμενο με το Sammelrevers 1993.

144. Το ζήτημα αυτό ανακύπτει εν προκειμένω με ιδιαίτερη οξύτητα, λόγω του ότι ο Αυστριακός νομοθέτης δεν άφησε καμία αμφιβολία ως προς το ότι βούλησή του ήταν να διατηρηθεί κατ' αρχήν η προβλεπόμενη στο Sammelrevers 1993 κάθετη επιβολή τιμών και διότι η θέση σε ισχύ του BPrBG επήλθε σε μια στενή χρονική αλληλουχία με την έξοδο από το σύστημα του Sammelrevers 1993 των Αυστριακών εκδοτών, χονδρεμπόρων και λιανοπωλητών.

145. Παρά τις μνημονευθείσες από το εθνικό δικαστήριο περιστάσεις, δεν νομίζω ότι το γεγονός ότι ο BPrBG αναφέρεται από απόψεως περιεχομένου σε στοιχεία του Sammelrevers 1993 μπορεί να θεωρηθεί ότι συνιστά ενίσχυση των αποτελεσμάτων του Sammelrevers 1993.

146. Κατ' αρχάς, αυτό εμποδίζεται από το *γράμμα* της νομολογίας. Κατ' αυτήν, υφίσταται ενίσχυση των αποτελεσμάτων μιας αντίθετης προς τον ανταγωνισμό συμφωνίας, μόνον όταν το κράτος μέλος *περιορίζεται* στο να επαναλαμβάνει *εξ ολοκλήρου ή εν μέρει* τα στοιχεία των συμφωνιών μεταξύ των επιχειρηματιών [57].

147. Ο Αυστριακός νομοθέτης δεν επανέλαβε εξ ολοκλήρου το Sammelrevers 1993. Ούτε, κατ' εμέ, μπορεί να θεωρηθεί ότι υπήρξε εν μέρει επανάληψη κατά την έννοια της νομολογίας. Όπως αντιλαμβάνομαι την έννοια της «εν μέρει επαναλήψεως», τέτοια επανάληψη υπάρχει μόνον όταν το αντικείμενο μιας αντίθετης προς τον ανταγωνισμό συμφωνίας μπορεί να διασπασθεί και το κράτος μέλος έχει επαναλάβει μόνον ένα μέρος του αντικειμένου της, χωρίς να μεταβάλει το περιεχόμενό του. Για να επανέλθω στην έννοια του παρεπόμενου χαρακτήρα,

56 — Εξάλλου, τα βιβλία που αποτελούν το αντικείμενο της κύριας δίκης δεν φαίνεται να είναι βιβλία που αναφέρονται στον κατάλογο διαθέσιμων βιβλίων, στην έκδοση της 20ής Ιουνίου 2000. Εν προκειμένω, δεν φαίνεται το άρθρο 10 του BPrBG να έχει σημασία γι' αυτή τη διαδικασία.

57 — Προπαρατεθείσες αποφάσεις Eycke (υποσημείωση 39, σκέψη 18) και Meng (υποσημείωση 44, σκέψη 19).

νομίζω ότι η νομολογία αφορά μόνο μέτρα των κρατών μελών που είναι *αυστηρώς παρεπόμενα* ενός μέρους υφιστάμενης συμφωνίας επιχειρήσεων [58]. Υπέρ αυτής της απόψεως συνηγορεί επίσης το ότι κατά τη νομολογία το κράτος μέλος πρέπει να *περιορίζεται* στην επανάληψη.

148. Εν προκειμένω, είναι αληθές ότι ο Αυστριακός νομοθέτης δημιούργησε μια σύνδεση με το Sammelrevers 1993 στο πλαίσιο της νομοθετικής διαδικασίας. Τροποποίησε όμως, όπως προεκτέθηκε [59], από απόψεως περιεχομένου αυτό το σύστημα. Ως εκ τούτου, δεν μπορεί, κατ' εμέ, να θεωρηθεί ότι περιορίσθηκε να επαναλάβει εν μέρει το Sammelrevers 1993.

149. Επί πλέον, νομίζω ότι μόνον η κατ' αυτόν τον τρόπο συσταλτικώς νοούμενη νομολογία συνάδει προς την αρχή των κατ' απονομήν αρμοδιοτήτων. Όπως προεκτέθηκε [60], στο πλαίσιο της κατά το άρθρο 10 ΕΚ υποχρεώσεως έντιμης συνεργασίας, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι ένα κράτος μέλος είναι κατ' αρχήν ελεύθερο στους τομείς της αρμοδιότητάς του να θεσπίζει μέτρα που σκοπούν στον περιορισμό του ανταγωνισμού ή έχουν ως αποτέλεσμα περιορισμό του ανταγωνισμού. Ως εκ τούτου, δεν μπορεί να αποτελεί καθοριστικό κριτήριο το αν και κατά πόσον ένα κρατικό μέτρο επηρεάζει αρνητικώς τον ανταγωνισμό [61].

150. Κατ' εμέ, η αρχή αυτή εμποδίζει να θεωρείται ένα κρατικό μέτρο ως ενίσχυση των αποτελεσμάτων μιας αντίθετης προς τον ανταγωνισμό συμφωνίας, διότι επιδιώκει απλώς έναν παρόμοιο περιοριστικό του ανταγωνισμού σκοπό ή έχει παρόμοια περιοριστικά του ανταγωνισμού αποτελέσματα. Στις περιπτώσεις αυτές –όπως δείχνει σαφέστατα η προκειμένη περίπτωση– η οριοθέτηση μεταξύ ενός θεμιτού αυτοτελούς μέτρου κράτους μέλους και μιας αθέμιτης επαναλείψεως περιεχομένου θα ήταν στη συγκεκριμένη περίπτωση δυνατή μόνο με εξαιρετικές δυσκολίες, αν όχι αδύνατη.

151. Μέσω μιας συσταλτικής, αυστηρώς παρεπόμενου χαρακτήρα, προσεγγίσεως θα αποφεύγεται επίσης η παράδοξη κατάσταση όπου ένα μέτρο κράτους μέλους συνιστά παράβαση του άρθρου 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ και το άρθρο 81 ΕΚ, εντός κράτους μέλους, απλώς και μόνο διότι επιχειρήσεις συνήψαν προηγουμένως μια

58 — Έτσι, παραδείγματος χάριν, η απόφαση του Δικαστηρίου της 1ης Οκτωβρίου 1987, 311/85, VVR (Συλλογή 1987, 3801, σκέψη 23). Σύμφωνος ο Weuster, A., *Die Neuregelung der Buchpreisbindung in Deutschland,* Boorberg, 2007, σ. 216 επ.

59 — Βλ. το σημείο 141 των παρουσών προτάσεων.

60 — Βλ. τα σημεία 128 και 129 των παρουσών προτάσεων.

61 — Έτσι, επίσης, Joliet, R., National anti-competitive Legislation and Community Law, *Fordham International Law Journal,* 1989, σ. 174 Henriksen, U. B. (υποσημείωση 43), σ. 69. Η νομολογία τηρεί αρνητική στάση έναντι μια προσεγγίσεως, η οποία αποδίδει σημασία στο περιεχόμενο ή στα αποτελέσματα ενός κρατικού μέτρου επί του ανταγωνισμού· βλ. ιδίως τις αποφάσεις van Eycke (υποσημείωση 39, σκέψη 18), καθώς και Meng (υποσημείωση 44, σκέψεις 14 έως 22). Για την απόφαση van Eycke, βλ. Henriksen, U. B. (υποσημείωση 43), σ. 114. Ο Emmerich, W., (υποσημείωση 39), σημείο 15, προτείνει αντιθέτως μια προσέγγιση, η οποία αποδίδει σημασία στο περιεχόμενο ή στα αποτελέσματα ενός κρατικού μέτρου επί του ανταγωνισμού.

συμφωνία με παρόμοια αποτελέσματα, ενώ εντός άλλου κράτους μέλους επιτρέπεται η θέσπιση αυτού του μέτρου, διότι σ' αυτό δεν υπήρχε προηγουμένως συμφωνία επιχειρήσεων αντίστοιχου περιεχομένου.

152. Κατ' εμέ, δεν υφίσταται καμία αντίφαση στο ότι ναι μεν επιτρέπεται σε κράτος μέλος η με δική του πρωτοβουλία θέσπιση νόμου με σκοπούς ή αποτελέσματα που περιορίζουν τον ανταγωνισμό, πλην όμως του απαγορεύεται βάσει της υποχρεώσεως έντιμης συνεργασίας να ενισχύει τα αποτελέσματα μια παρόμοιας συμφωνίας επιχειρήσεων. Αντίφαση θα υφίστατο εν προκειμένω, μόνον αν από την άποψη της υποχρεώσεως έντιμης συνεργασίας είχε σημασία το αν ο νόμος έχει σκοπούς ή αποτελέσματα που περιορίζουν τον ανταγωνισμό. Μια τέτοια αντίληψη, πάντως, δεν μπορεί να ληφθεί ως βάση δυνάμει της αρχής των κατ' απονομήν αρμοδιοτήτων [62]. Αντιθέτως, δεν μπορεί να αφαιρεθεί από κράτος μέλος η δυνατότητα να θεσπίσει ένα νομοθετικό μέτρο με παρόμοιο περιεχόμενο όπως μιας συμφωνίας μεταξύ επιχειρήσεων, εφόσον αυτό συμβαίνει εξ ιδίας πρωτοβουλίας.

153. Επομένως, στην προκειμένη κατηγορία περιπτώσεων, η αρχή της έντιμης συνεργασίας περιορίζεται στην επιβαλλόμενη στα κράτη μέλη απαγόρευση να ενισχύουν τα αποτελέσματα μιας αντίθετης προς το άρθρο 81 ΕΚ συμφωνίας μεταξύ επιχειρήσεων, προβαίνοντας σε μια εξ ολοκλήρου ή εν μέρει επανάληψη αυτής της συμφωνίας, υπό την έννοια της επαναλήψεως με αυστηρώς χαρακτήρα παρεπομένου, χωρίς να την τροποποιούν ή να ασχολούνται με το περιεχόμενό της. Ορθώς η Επιτροπή επισήμανε ότι μια τέτοια συμπεριφορά των κρατών μελών επενεργεί ως σήμα που μπορεί να παρεμποδίσει την *πρακτική αποτελεσματικότητα* της κοινοτικής πολιτικής στον τομέα του ανταγωνισμού.

154. Επομένως, κατ' εμέ, δεν διαπιστώνεται ότι η από απόψεως περιεχομένου σύνδεση του BPrBG με το Sammelrevers 1993 συνιστά ενίσχυση των αποτελεσμάτων του Sammelrevers 1993.

iii) Συμπέρασμα

155. Τελικώς, επομένως, και ανεξαρτήτως της από απόψεως δικαίου του ανταγωνισμού εκτιμήσεως του Sammelrevers 1993, δεν διαπιστώνεται ότι με τη θέσπιση του BPrBG επιβλήθηκαν, ευνοήθηκαν ή ενισχύθηκαν τα αποτελέσματα μιας αντίθετης προς τον ανταγωνισμό συμφωνίας.

Μετάθεση σε ιδιώτες επιχειρηματίες της ευθύνης της λήψεως αποφάσεων παρεμβάσεως σε οικονομικά θέματα

156. Κατά την προαναφερθείσα ανωτέρω τέταρτη κατηγορία περιπτώσεων [63], παράβαση της υποχρεώσεως έντιμης συνεργασίας μπορεί επίσης να συνίσταται στο ότι κράτος μέλος αφαιρεί από ένα μέτρο τον κρατικό του χαρακτήρα, μεταθέτοντας σε ιδιώτες επιχειρηματίες την ευθύνη της λήψεως αποφάσεων παρεμβάσεως σε οικονομικά θέματα. Από

62 — Βλ. τα σημεία 128 και 129 των παρουσών προτάσεων.

63 — Βλ. το σημείο 131 των παρουσών προτάσεων.

ανάλυση αυτής της λαμβανόμενης υπόψη από την πάγια νομολογία τέταρτης κατηγορίας περιπτώσεων προκύπτει ότι πρέπει να αναζητηθεί η αφετηρία της [64] στην απόφαση ιδίως Leclerc/Au blé vert [65].

157. Μπορεί κατ' αρχήν να θεωρηθεί ότι υφίσταται μετάθεση κρατικών εξουσιών σε ιδιώτες επιχειρηματίες, όταν ιδιώτες επιχειρηματίες εξουσιοδοτούνται με νόμους του κράτους να επιβάλλουν δεσμευτικώς σε τρίτους τιμές, χωρίς αυτές να υπόκεινται σε κρατικό έλεγχο [66].

158. Κατά της δυνατότητας εφαρμογής αυτής της κατηγορίας στην προκειμένη περίπτωση προβάλλεται ιδίως ότι δεν υφίσταται καμία συμφωνία επιχειρήσεων i), δεν πραγματοποιήθηκε μεταβίβαση της εξουσίας λήψεως της αποφάσεως σε ιδιώτες επιχειρηματίες ii) και δεν υφίσταται κοινοτική πολιτική ανταγωνισμού στον τομέα των εθνικών συστημάτων επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία iii).

i) Δεν απαιτείται ύπαρξη παρεπομένου

159. Και γι' αυτή την κατηγορία περιπτώσεων διατυπώνεται εν μέρει η απαίτηση να υφίσταται ένας αυστηρός χαρακτήρας παρεπομένου σε σχέση με μια αντιβαίνουσα προς το άρθρο 81 ΕΚ συμφωνία μεταξύ επιχειρήσεων [67].

160. Η άποψη αυτή δεν με πείθει.

161. *Πρώτον,* δεν βρίσκω στη νομολογία κανένα στοιχείο για το ότι και σ' αυτή την τέταρτη κατηγορία περιπτώσεων θα πρέπει απαραιτήτως να υφίσταται ένας αυστηρός χαρακτήρας παρεπομένου σε σχέση με μια αντίθετη προς τον ανταγωνισμό συμφωνία επιχειρήσεων.

64 — Βλ. την ανάλυση του Henriksen, U. B., (υποσημείωση 43), σ. 114 και 115.

65 — Προπαρατεθείσα, (υποσημείωση 5), σκέψη 15.

66 — Έτσι Niemeyer, J. «Die Anwendbarkeit von Art. 85 und 86 EG-Vertrag auf staatliche Maßnahmen», *Wirtschaft und Wettbewerb,* 1994, σ. 721 επ., 723.

67 — Έτσι Weuster, A. (υποσημείωση 58), σ. 219, Niemeyer, J. (υποσημείωση 67), σ. 730, 731, Schwarze, J., (υποσημείωση 43), σ. 620 έως 622.

162. Αντιθέτως, με την απόφαση Leclerc/Au blé το Δικαστήριο έλαβε ως βάση ότι εθνικές ρυθμίσεις που *καθιστούν περιττές* τις απαγορευόμενες από το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ μορφές συμπεριφοράς των επιχειρήσεων, μεταθέτοντας στους εκδότες ή εισαγωγείς βιβλίων την ευθύνη να καθορίζουν ελεύθερα τις υποχρεωτικές τιμές τους στο στάδιο της λιανικής πωλήσεως, θίγουν την πρακτική αποτελεσματικότητα του άρθρου 81 ΕΚ και, κατά συνέπεια, αντιβαίνουν προς το άρθρο 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ [68]. Βεβαίως, το Δικαστήριο δεν δέχθηκε ρητώς με την απόφαση αυτή ότι ένα εθνικό σύστημα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της τέταρτης κατηγορίας περιπτώσεων [69]. Συνέχισε όμως να εξετάζει στην περίπτωση αυτή, στην οποία αναμφιβόλως δεν υπήρχε προηγούμενη συμφωνία μεταξύ επιχειρήσεων, αν υπήρχε παράβαση της υποχρεώσεως έντιμης συνεργασίας και δέχθηκε τη δυνατότητα μιας τέτοιας παραβάσεως υπό ορισμένες προϋποθέσεις [70]. Από αυτό, κατ' εμέ, μπορεί να συναχθεί ότι το Δικαστήριο δεν απαιτεί ως προς την τέταρτη κατηγορία περιπτώσεων το κρατικό μέτρο να έχει αυστηρώς χαρακτήρα παρεπομένου σε σχέση με μια αντίθετη προς τον ανταγωνισμό συμφωνία επιχειρήσεων [71]. Δεν μπορώ να συναγάγω από μεταγενέστερες αποφάσεις του ότι το Δικαστήριο εγκατέλειψε αυτή την προσέγγιση [72].

163. *Δεύτερον,* θεωρώ ότι δεν ενδείκνυται να περιορισθεί αυτή η κατηγορία περιπτώσεων σε μέτρα που έχουν χαρακτήρα παρεπομένου σε σχέση με αντίθετες προς τον ανταγωνισμό συμφωνίες επιχειρήσεων. Βεβαίως, όπως εκτέθηκε ανωτέρω [73], δεν μπορεί να λαμβάνεται μόνον ως βάση το αν και ποιες επιδράσεις έχει ένα κρατικό μέτρο στον ανταγωνισμό. Ούτε αυτό όμως αποτελεί αντικείμενο της εν προκειμένω κατηγορίας περιπτώσεων. Η υπαγόμενη στην τέταρτη κατηγορία περιπτώσεων επικριτέα συμπεριφορά των κρατών μελών έγκειται αντιθέτως στο γεγονός ότι ένα κράτος μέλος καταστρατηγεί την απαιτούμενη από το άρθρο 81 ΕΚ προϋπόθεση της υπάρξεως *συμφωνίας μεταξύ επιχειρήσεων.* Πρόκειται για νομοθετικά μέτρα που αποτελούν απλώς ένα κενό περιεχομένου νομοθετικό «κέλυφος», το

68 — Βλ. τη σκέψη 15 της αποφάσεως Leclerc/Au blé vert (υποσημείωση 5).

69 — Συναφώς, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι οι τέσσερις κατηγορίες περιπτώσεων «ενοποιήθηκαν» μόλις με την απόφαση van Eycke (υποσημείωση 39, σκέψη 16) και, επομένως, μετά τη δημοσίευση της αποφάσεως Leclerc/Au blé vert.

70 — Βλ. τη σκέψη 20 και το διατακτικό της αποφάσεως Leclerc/Au blé vert (υποσημείωση 5).

71 — O Hoffman, A. B., «Anti-competitive State Legislation Condemned under Article 5, 85 and 86 of the EEC Treaty: How Far Should the Court Go after Van Eycke?», *European Court Law Review,* 1990, σ. 17, υποθέτει ότι σε ένα προηγούμενο σχέδιο αποφάσεως εξετάσθηκε το ζήτημα αυτό και έλαβε καταφατική απάντηση. Κατά την άποψη του Joliet, R. (υποσημείωση 62), σ. 172, το Δικαστήριο έκρινε τα κρατικά μέτρα ως κατ' αρχήν ασυμβίβαστα με το άρθρο 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ', ΕΚ και το άρθρο 81 ΕΚ. O Henriksen, U.B. (υποσημείωση 43), σ. 59 και 140, υποστηρίζει την άποψη ότι το Δικαστήριο ναι μεν δεν απάντησε ρητώς ως προς αυτό το ζήτημα, πλην όμως από την απόφαση μπορεί να συναχθεί ότι το Δικαστήριο ήθελε να απαντήσει καταφατικώς επ' αυτού του ζητήματος. Κατά την άποψη του Schwarze, J. (υποσημείωση 43), σ. 618, το Δικαστήριο έθιξε το ζήτημα, αλλά δεν έδωσε απάντηση.

72 — Ιδίως στις αποφάσεις Meng (υποσημείωση 44), Ohra Schadeverzekeringen (υποσημείωση 44) και Reiff (υποσημείωση 39) δεν διαβλέπω να έχει εγκαταλειφθεί αυτή η προσέγγιση. Στις υποθέσεις αυτές το Δικαστήριο αντιμετώπισε το ζήτημα αν θα έπρεπε να επεκτείνει την εφαρμογή της υποχρεώσεως τηρήσεως της νομιμότητας και σε άλλες περιπτώσεις πέραν αυτών που μέχρι τότε γίνονταν δεκτές (σχετική ανάλυση βλ. στον Niemeyer, J., υποσημείωση 66, σ. 725.). Συναφώς, επρόκειτο για το ζήτημα αν μέτρα των κρατών μελών συνιστούν παράβαση του άρθρου 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ, ΕΚ, και το άρθρο 81 ΕΚ, για τον λόγο και μόνον ότι σκοπούν ή έχουν ως αποτέλεσμα περιορισμό του ανταγωνισμού παρόμοιο με αυτό μιας αντίθετης προς τον ανταγωνισμό συμφωνίας επιχειρήσεων. Επί πλέον, το Δικαστήριο εφάρμοσε με την απόφαση Reiff (υποσημείωση 39, σκέψη 22 επ.) το εκτεθέν ανωτέρω κριτήριο, χωρίς όμως να δεχθεί την ύπαρξη παραβάσεως, λόγω του ότι, κατά την εκτίμησή του, δεν είχε πραγματοποιηθεί μεταβίβαση της εξουσίας λήψεως αποφάσεως σε ιδιώτες επιχειρηματίες.

73 — Σημεία 128 και 129 των παρουσών προτάσεων.

οποίο προστατεύει τους ιδιώτες επιχειρηματίες από την εφαρμογή του άρθρου 81 ΕΚ. Σε τέτοιες περιπτώσεις, είναι δυνατό να θίγεται η πρακτική αποτελεσματικότητα του άρθρου 81 ΕΚ [74].

164. *Τρίτον*, η προϋπόθεση να υφίσταται ένας αυστηρός χαρακτήρας παρεπομένου σ' αυτήν επίσης την κατηγορία περιπτώσεων προσκρούει στο γεγονός ότι αυτή θα παρέμενε εξάλλου ανεφάρμοστη, δεδομένου ότι το κρατικό μέτρο, το οποίο μεταθέτει την ευθύνη για τη λήψη της συνιστώσας επέμβαση στην οικονομία αποφάσεως σε ιδιώτες επιχειρηματίες, έχει ακριβώς ως συνέπεια να είναι περιττή μια αντίθετη προς το άρθρο 81 ΕΚ συμφωνία.

165. Τελικώς, θεωρώ ότι στην προκείμενη κατηγορία περιπτώσεων δεν μπορεί να απαιτείται η ύπαρξη μέτρου με αυστηρό χαρακτήρα παρεπομένου σε σχέση με μια αντίθετη προς το άρθρο 81 ΕΚ συμφωνία μεταξύ επιχειρήσεων.

74 — Πειστική θεωρώ (πάντως μόνο σε σχέση με αυτή την τέταρτη κατηγορία περιπτώσεων) την προσέγγιση του γενικού εισαγγελέα C. O. Lenz με τις προτάσεις του της 16ης Δεκεμβρίου 1986 για την έκδοση της αποφάσεως VVR (υποσημείωση 59, σημείο 42), ο οποίος επισημαίνει ότι ο εθνικός κανόνας αντικαθιστά τις προϋποθέσεις «συμφωνίες, αποφάσεις και εναρμονισμένη πρακτική» κατά το άρθρο 81 ΕΚ και επομένως τις καθιστά περιττές. Προϋπόθεση γι' αυτό είναι ότι το κράτος μέλος παρέχει σε ιδιώτες επιχειρηματίες κρατική εξουσία επεμβάσεως στις σχέσεις ανταγωνισμού και οι ιδιώτες επιχειρηματίες πρέπει να έχουν τη δυνατότητα μέσω αυτής της επεμβάσεως να αποφασίζουν στο πλαίσιο των οικονομικών σχέσεων. Αυτό είναι το κριτήριο οριοθετήσεως σε σχέση με μια θεμιτή κατά το άρθρο 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, αυτοτελή επέμβαση των κρατών μελών στις σχέσεις ανταγωνισμού. Ο Schwarze, J. (υποσημείωση 43), σ. 621, διατυπώνει κριτικές παρατηρήσεις γι' αυτή την προσέγγιση.

ii) Μεταβίβαση εξουσίας σε ιδιώτες επιχειρηματίες

166. Το καθοριστικής σημασίας ζήτημα, επομένως, είναι αν ο BPrBG μεταθέτει σε ιδιώτες επιχειρηματίες την ευθύνη για τον καθορισμό των τιμών. Συναφώς, πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ αυστριακών και γερμανικών βιβλίων.

167. *Κατ' αρχάς*, πρέπει να εξετασθεί αν η εξουσία για τον καθορισμό των τιμών εξακολουθεί τελικώς να προβλέπεται αποκλειστικώς υπέρ αυτών τούτων των κρατικών υπηρεσιών. Σ' αυτή την περίπτωση, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι υφίσταται μετάθεση της ευθύνης σε ιδιώτες επιχειρηματίες [75]. Η Γερμανική Κυβέρνηση επικαλείται εν προκειμένω τον προβλεπόμενο στο άρθρο 7 του BPrBG, σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του BPrBG, ουσιαστικό δικαστικό έλεγχο των καθοριζόμενων τελικών τιμών πωλήσεως. Η Αυστριακή Κυβέρνηση δεν προσκόμισε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση κανένα συγκεκριμένο στοιχείο για αυτό το είδος του ουσιαστικού δικαστικού ελέγχου. Πάντως, φαίνεται ότι κατ' αυτές τις διατάξεις ο δικαστής δεν μπορεί να ενεργήσει αυτεπαγγέλτως, όταν οι τελικές τιμές πωλήσεως δεν είναι λογικές σε σχέση με τους επιδιωκόμενους από τον BPrBG σκοπούς [76]. Υπ' αυτές τις συνθήκες, δεν είναι δυνατόν, κατ' εμέ, να ληφθεί ως βάση ότι η εξουσία για τον καθορισμό των τιμών εξακολουθεί τελικώς να προβλέπεται αποκλειστικά υπέρ των κρατικών υπηρεσιών.

75 — Βλ. ιδίως τις αποφάσεις Delta Schiffahrts- und Speditionsgesellschaft (υποσημείωση 39, σκέψεις 21 και 22), Centro Servizi Spediporto (υποσημείωση 39, σκέψη 27), Reiff (υποσημείωση 39, σκέψεις 20 έως 23), και της 29ης Ιανουαρίου 1985, 231/83, Cullet (Συλλογή 1985, σ. 305, σκέψη 17).

76 — Σ' αυτό, κατά τη γνώμη μου, έγκειται η διαφορά σε σχέση με τις παρατεθείσες στην υποσημείωση 75 αποφάσεις.

168. Περαιτέρω, πρέπει να επισημανθεί ότι, όσον αφορά παραβάσεις της υποχρεώσεως έντιμης συνεργασίας δεν έχει σημασία το αν οι ιδιώτες επιχειρηματίες υποχρεούνται ή έχουν απλώς την εξουσία να καθορίζουν τις τιμές [77].

169. Επομένως, πρέπει εν προκειμένω να εξετασθεί αν ο BPrBG μεταθέτει την ευθύνη για τον καθορισμό των τιμών σε ιδιώτες επιχειρηματίες.

170. Στην περίπτωση των αυστριακών βιβλίων, οι εκδότες μπορούν να καθορίζουν τις αυστριακές τελικές τιμές πωλήσεως κατά την κρίση τους. Ως προς αυτά τα βιβλία, επομένως, υπάρχει μετάθεση της ευθύνης για τον καθορισμό των τιμών σε ιδιώτες επιχειρηματίες.

171. Στην περίπτωση πάντως των γερμανικών βιβλίων, η *ουσιαστική απόφαση* για το κατ' αρχήν ύψος της αυστριακής τελικής τιμής, αφενός, και ο καθορισμός αυτής της τελικής τιμής, αφετέρου, μετατίθεται σε δύο διαφορετικές επιχειρήσεις σε διαφορετικά επίπεδα αγοράς. Ο καθορισμός της αυστριακής τελικής τιμής ενός γερμανικού βιβλίου για την πώλησή του εντός της Αυστρίας γίνεται βεβαίως από τον εισαγωγέα. Επειδή όμως αυτός δεσμεύεται κατ' αρχήν από το ύψος της γερμανικής τελικής τιμής πωλήσεως, η ουσιαστική απόφαση για το ύψος της αυστριακής τελικής τιμής πωλήσεως ανήκει στον Γερμανό εκδότη. Επομένως, ο ιδιώτης επιχειρηματίας, στον οποίο θα μπορούσε να μεταβιβασθεί αυτή η εξουσία, είναι ο Γερμανός εκδότης [78].

172. Στο ότι ευθύνεται ο Γερμανός εκδότης θα μπορούσε να διατυπωθεί η αντίρρηση ότι αυτός καθορίζει απλώς τις γερμανικές τελικές τιμές πωλήσεως και ότι οι αυστριακές τελικές τιμές πωλήσεως καθορίζονται σύμφωνα με αυτές. Από αυτό θα μπορούσε να συναχθεί το συμπέρασμα ότι την ευθύνη για τον καθορισμό της αυστριακής τελικής τιμής πωλήσεως δεν έχει ο Γερμανός εκδότης, αλλά η γερμανική τελική τιμή πωλήσεως αποτελεί απλώς ένα στοιχείο από το οποίο προκύπτει η αυστριακή τελική τιμή πωλήσεως κατά τους κανόνες του BPrBG [79].

173. Πάντως, πρέπει κατ' αρχάς να ληφθεί υπόψη ότι ο Γερμανός εκδότης πρέπει, στην περίπτωση ενός βιβλίου που διατίθεται στο εμπόριο εντός της Γερμανίας και της Αυστρίας, να συμπεριλάβει στις εκτιμήσεις του και την πώληση εντός της Αυστρίας, οπότε η σημασία των πωλήσεων εντός της Αυστρίας μπορεί να ποικίλλει ανάλογα με τον εκδότη και με το βιβλίο. Περαιτέρω, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι ο Γερμανός εκδότης μπορεί με την παροχή εμπορικών πλεονεκτημάτων, έστω και αν αυτό είναι εις βάρος του [80], να επηρεάσει τις τελικές τιμές πωλήσεως στην Αυστρία.

77 — Απόφαση Επιτροπή κατά Ιταλίας (υποσημείωση 54, σκέψη 55). Σύμφωνος ο Weuster, A., (υποσημείωση 58), σ. 218.

78 — Κατά κανόνα, στις περιπτώσεις εισαγωγής, η απόφαση αν ο εισαγωγέας δίνει μια κατ' απόκλιση από τις συνήθεις τιμές αγοράς χαμηλότερη τιμή αγοράς θα εξαρτάται επίσης από τον εκδότη.

79 — Βλ. την απόφαση Cullet (υποσημείωση 75, σκέψη 17).

80 — Βλ. τα σημεία 62 έως 65 των παρουσών προτάσεων.

174. Κατά τα λοιπά, νομίζω ότι το αποφασιστικής σημασίας ζήτημα εν προκειμένω είναι όχι το πόσο ελεύθερος είναι ο Γερμανός εκδότης κατά τη λήψη της αποφάσεώς του, αλλά αντιθέτως αν ο καθορισμός της αυστριακής τελικής τιμής πωλήσεως παραμένει τελικώς στα χέρια κρατικών οργάνων ή στα χέρια ιδιωτών επιχειρηματιών. Δεδομένου ότι εν προκειμένω ο καθορισμός της αυστριακής τελικής τιμής πωλήσεως για τα γερμανικά βιβλία παραμένει τελικώς στα χέρια του Γερμανού εκδότη, θεωρώ ότι ο BPrBG μεταθέτει, τουλάχιστον εν μέρει, την ευθύνη για τον καθορισμό των τιμών και στους Γερμανούς εκδότες.

175. Επομένως, θεωρώ τελικώς ότι μια ρύθμιση όπως του BPrBG μεταθέτει σε ιδιώτες επιχειρηματίες την ευθύνη για τη λήψη μέτρων που συνιστούν επέμβαση σε οικονομικά θέματα. Αυτό επιβεβαιώνεται από την προσέγγιση του ζητήματος από το Δικαστήριο με την απόφαση Leclerc/Au blé vert, όπως την εξέθεσα ανωτέρω [81].

iii) Αρμοδιότητα των κρατών μελών στον πολιτιστικό τομέα που λαμβάνεται υπόψη

176. Με την απόφαση Leclerc/Au blé vert, το Δικαστήριο, αφού εμμέσως επιβεβαίωσε την κατ' αρχήν δυνατότητα παραβάσεως λόγω του ότι κατέστη περιττή μια αντίθετη προς τον ανταγωνισμό συμφωνία, διαπίστωσε ότι σε σχέση με αμιγώς εθνικά συστήματα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία δεν υφίσταται καμιά κοινοτική πολιτική ανταγωνισμού. Από αυτό συνήγαγε ότι, στο τότε στάδιο εξελίξεως του κοινοτικού δικαίου, οι κατά το άρθρο 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, σε συνδυασμό με τα άρθρα 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ', ΕΚ και 81 ΕΚ, υποχρεώσεις δεν είναι επαρκώς προσδιορισμένες, οπότε απαγορεύεται στα κράτη μέλη να θεσπίζουν νομοθετικά μέτρα σχετικά με τον ανταγωνισμό επί των τιμών λιανικής πωλήσεως των βιβλίων, υπό τον όρο πάντως ότι τα νομοθετικά αυτά μέτρα δεν παραβιάζουν τις λοιπές ειδικές διατάξεις της Συνθήκης και ιδίως εκείνες που αφορούν την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων [82].

177. Φρονώ ότι στη διατύπωση αυτή του Δικαστηρίου εμπεριέχονται όλα τα ουσιώδη στοιχεία για την εκτίμηση της υπό κρίση περιπτώσεως, πλην όμως η απόφαση χρήζει κάποιων διευκρινίσεων.

178. *Πρώτον*, η αναφορά στην ανυπαρξία πολιτικής ανταγωνισμού στον τομέα των εθνικών συστημάτων επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει την έννοια ότι ειδικοί κανόνες του κοινοτικού δικαίου γι' αυτόν τον τομέα, εφόσον υφίστανται, πρέπει να τηρούνται. Μέχρι τούδε, πάντως, δεν έχουν θεσπισθεί ιδιαίτερες ρυθμίσεις κοινοτικού δικαίου γι' αυτόν τον τομέα.

81 — Βλ. το σημείο 162 των παρουσών προτάσεων.

82 — Απόφαση Leclerc (προπαρατεθείσα υποσημείωση 5, σκέψη 20).

179. *Δεύτερον*, η αναφορά αυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει την έννοια ότι ελλείψει ειδικών κανόνων, δεν υφίσταται καμία κοινοτική πολιτική σ' αυτόν τον τομέα. Αντιθέτως, η κατ' αρχήν απαγόρευση καθέτως επιβαλλόμενων τιμών κατά το άρθρο 81 ΕΚ αποτελεί ένα μέρος της επικαλύπτουσας όλους τους τομείς κοινοτικής πολιτικής, από την οποία κατ' αρχήν δεν εξαιρούνται τα βιβλία [83]. Όπως συνάγεται από τη νομολογία, το Δικαστήριο εξετάζει επί πλέον την τέταρτη κατηγορία περιπτώσεων και όταν δεν υφίστανται ιδιαίτεροι κανόνες για ένα τομέα [84].

180. Βεβαίως, *τρίτον*, η αναφορά σε αμιγώς εθνικά συστήματα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι έχει την έννοια ότι, στην περίπτωση της υποθέσεως Leclerc/Au blé vert, δεν εθίγετο το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 81 ΕΚ, διότι δεν υφίστατο το ενδεχόμενο να επηρεασθεί αρνητικώς το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών. Ούτε αυτή η ερμηνεία μπορεί να είναι πειστική, δεδομένου ότι η απόφαση Leclerc/Au blé vert αφορούσε εισαγωγές στη Γαλλία εκδιδόμενων σε άλλα κράτη μέλη βιβλίων και για επανεισαγωγές εκδιδόμενων στη Γαλλία βιβλίων. Στην υπό κρίση επίσης περίπτωση, δεν είναι δυνατό, λόγω των σημαντικών εισαγωγών από τη Γερμανία, να θεωρηθεί ότι υφίσταται μια αμιγώς εσωτερικού χαρακτήρα κατάσταση [85].

181. Με βάση αυτά τα δεδομένα, η έννοια της αναφοράς του Δικαστηρίου στην έλλειψη κοινοτικής πολιτικής ανταγωνισμού στον τομέα των αμιγώς εθνικών συστημάτων επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία είναι, κατ' εμέ, ότι το Δικαστήριο, στο πλαίσιο της εφαρμογής του άρθρου 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ και 81 ΕΚ, λαμβάνει υπόψη τα εθνικά συστήματα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία ως έκφραση της αρμοδιότητας των κρατών μελών στον πολιτιστικό τομέα [86].

182. Αυτό μπορεί δογματικώς να στηριχθεί ως ακολούθως. Εν προκειμένω, το ζήτημα δεν είναι η άμεση εφαρμογή του άρθρου 81 ΕΚ. Καθόσον από το άρθρο 81 ΕΚ προκύπτουν έμμεσα υποχρεώσεις για τα κράτη μέλη μέσω της υποχρεώσεως έντιμης συνεργασίας κατά άρθρο 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όχι μόνον οι σκοποί του άρθρου 81 ΕΚ, αλλά και η αρμοδιότητα των κρατών μελών στον τομέα του πολιτισμού [87].

183. Ως προσωρινό συμπέρασμα συνάγω ότι, κατά τη νομολογία και τη μνημονευθείσα αμέσως ανωτέρω αναγκαιότητα να λαμβά-

83 — Μια τέτοια εξαίρεση πρέπει ρητώς να προβλέπεται από τη Συνθήκη ΕΚ βλ. την απόφαση της 30ής Απριλίου 1986, 209/84 έως 213/84 Asjes κ.λπ. (Συλλογή 1986, 1425, σκέψη 40).

84 — Βλ., παραδείγματος χάριν, την παρατεθείσα στην υποσημείωση νομολογία.

85 — Καθόσον, αντιθέτως, θα επρόκειτο μόνο για τον καθορισμό των τιμών για αυστριακά βιβλία, θα έπρεπε οπωσδήποτε να εξετασθεί επακριβέστερα αν αυτός είναι ικανός να επηρεάσει αισθητά το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών. Βεβαίως, δεν μπορεί να αποκλεισθεί πλήρως η ύπαρξη μιας σχέσεως διασυνοριακού χαρακτήρα σ' αυτήν επίσης την περίπτωση (αγορά από διασυνοριακούς εργαζομένους), αμφίβολο όμως είναι αν ο επηρεασμός θα ήταν αισθητός.

86 — Έτσι επίσης Weuster (υποσημείωση 58), σ. 211 έως 224.

87 — Βλ. σχετικώς και τα σημεία 19 και 22 των προτάσεων του γενικού εισαγγελέα Darmon της 3ης Οκτωβρίου 1984 στην υπόθεση Leclerc (υποσημείωση 5), ο οποίος υπογραμμίζει κατ' επανάληψη την ανάγκη να λαμβάνεται υπόψη η αρμοδιότητα σε θέματατα πολιτιστικού χαρακτήρα. Σχετικώς, βλ. επίσης Fezer, H.-J. (υποσημείωση 2), σ. 143 Hofmann, T. (υποσημείωση 49), σ. 559.

νεται υπόψη η κυριαρχία των κρατών μελών στον τομέα του πολιτισμού, η εν προκειμένω τέταρτη κατηγορία περιπτώσεων δεν έχει κατ' αρχήν εφαρμογή σε συστήματα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία.

184. Πρέπει πάντως να τονισθεί ότι η νομολογία εξαρτά τούτο από δύο προϋποθέσεις. Πρέπει να πρόκειται για αμιγώς εθνικό σύστημα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία, οι δε εθνικές ρυθμίσεις δεν επιτρέπεται να αντιβαίνουν προς άλλες διατάξεις της Συνθήκης ΕΚ, ιδίως δε προς τις διατάξεις περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων.

— Αμιγώς εθνικό σύστημα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία

185. Πρώτον, πρέπει να πρόκειται για αμιγώς εθνικό σύστημα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία. Από την απόφαση Leclerc/Au blé vert [88] συνάγεται ότι εθνικό σύστημα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία υφίσταται και όταν αυτό περιλαμβάνει βιβλία που εισάγονται από άλλα κράτη μέλη. Επί πλέον, φρονώ ότι, όσον αφορά την παράβαση από κράτος μέλος της υποχρεώσεώς του έντιμης συνεργασίας, δεν υπάρχει καμία διαφορά ως προς το αν ο ουσιαστικός καθορισμός της τελικής τιμής πωλήσεως για ένα εισαγόμενο βιβλίο γίνεται από τον εισαγωγέα εντός της χώρας ή από τον εκδότη εντός άλλου κράτους μέλους.

186. Αμφιβολίες πάντως για τον χαρακτηρισμό του BPrBG ως αμιγώς εθνικού συστήματος για τα βιβλία γεννά εν προκειμένω το γεγονός ότι οι αυστριακές τελικές τιμές πωλήσεως για τα γερμανικά βιβλία καθορίζονται κατ' αρχήν σύμφωνα με τις γερμανικές τελικές τιμές πωλήσεως. Αυτό σημαίνει ότι οι αυστριακές τελικές τιμές πωλήσεως γι' αυτά τα βιβλία δεν καθορίζονται κατ' ανάγκη βάση κριτηρίων που δικαιολογούνται σε σχέση με την αυστριακή αγορά [89]. Έχω σοβαρές αμφιβολίες ως προς το αν ο BPrBG μπορεί εν προκειμένω να χαρακτηρισθεί ως αμιγώς εθνικό σύστημα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία κατά την έννοια της αποφάσεως Leclerc/Au blé.

— Δεν πρέπει να υφίσταται παράβαση άλλων διατάξεων της Συνθήκης ΕΚ, ιδίως δε των διατάξεων περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων

187. Δεύτερον, το Δικαστήριο έκρινε με την απόφαση Leclerc/Au blé vert ότι δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι υφίσταται παράβαση της υποχρεώσεως έντιμης συνεργασίας, υπό την προϋπόθεση πάντως ότι οι εθνικές διατάξεις του συστήματος επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία συνάδουν προς τις λοιπές σχετικές διατάξεις της Συνθήκης ΕΚ, ιδίως δε προς τις διατάξεις περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων [90]. Αν αυτός ο αρνητικός όρος διατυπωθεί θετικά, τότε αυτό σημαίνει ότι μπορεί να θεωρηθεί ότι υφίσταται παράβαση της υποχρεώσεως έντιμης συνεργασίας,

88 — Προπαρατεθείσα απόφαση (υποσημείωση 5).

89 — Βλ. το σημείο 173 των παρουσών προτάσεων.

90 — Προπαρατεθείσα απόφαση (υποσημείωση 5), σκέψη 20.

όταν το εθνικό σύστημα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία αντιβαίνει προς τις διατάξεις περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων ή προς άλλες διατάξεις της Συνθήκης ΕΚ [91].

188. Επομένως, με την απόφαση Leclerc/Au blé vert, το Δικαστήριο δεν εξέτασε αν κατ' αρχάς υφίσταται παράβαση της υποχρεώσεως έντιμης συνεργασίας για να αποφανθεί στη συνέχεια αρνητικώς και να προχωρήσει στην εξέταση των διατάξεων περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων. Αντιθέτως, αποκλείει την ύπαρξη παραβάσεως της υποχρεώσεως έντιμης συνεργασίας στην τέταρτη κατηγορία περιπτώσεων, μόνον αν το εθνικό σύστημα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία συνάδει επίσης, κατά τα λοιπά, προς τις διατάξεις της Συνθήκης ΕΚ.

189. Ο λόγος γι' αυτή την προϋπόθεση έγκειται, κατά τη γνώμη μου, στην ακόλουθη σκέψη. Όπως προεκτέθηκε, η ευθύνη για συνιστώσες επέμβαση σε οικονομικά θέματα αποφάσεις μετατίθεται μέσω ενός επιτασσόμενου από το κράτος συστήματος επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία σε ιδιώτες επιχειρηματίες. Επομένως, δεν μπορεί κατ' αρχήν να αποκλείεται μια παράβαση στην τέταρτη κατηγορία περιπτώσεων της υποχρεώσεως έντιμης συνεργασίας. Είναι πάντως δεδομένη η λήψη υπόψη εθνικών συστημάτων επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία ως έκφραση της αρμοδιότητας των κρατών μελών στον πολιτιστικό τομέα. Αυτή δικαιολογείται πάντως μόνον αν τα κράτη μέλη επιδεικνύουν, κατά τα λοιπά, σύννομη συμπεριφορά έναντι της Κοινότητας κατά τη διαμόρφωση του συστήματος επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία.

91 — Όπ.π.

190. Δεδομένου ότι μια διάταξη όπως του άρθρου 3 του BPrBG αντιβαίνει προς το άρθρο 28 ΕΚ, δεν μπορεί εν προκειμένω, κατά τη νομολογία, να ληφθεί υπόψη το αυστριακό σύστημα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία ως έκφραση της αρμοδιότητας των κρατών μελών στον πολιτιστικό τομέα.

iv) Συμπέρασμα

191. Τελικώς, διαπιστώνω ότι η παρεχόμενη μέσω κρατικών συστημάτων επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία σε εκδότες και εισαγωγείς εξουσία να καθορίζουν τις τελικές τιμές πωλήσεως για τα βιβλία δεν συνιστά κατ' αρχήν παράβαση της υποχρεώσεως που υπέχουν τα κράτη μέλη από το άρθρο 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ', ΕΚ και το άρθρο 81 ΕΚ, πλην όμως εν προκειμένω υφίστανται ιδιαίτερες περιστάσεις, βάσει των οποίων πρέπει να γίνει δεκτή η ύπαρξη μιας τέτοιας παραβάσεως [92].

192. Η παράβαση αυτή συνταυτίζεται εν προκειμένω σε μεγάλο βαθμό με την παράβαση του άρθρου 28 ΕΚ. Εντούτοις, σε αντί-

92 — Βεβαίως, θα μπορούσε συμπληρωματικώς να εξετασθεί και μια αντίστοιχη εφαρμογή του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ. Η εξέταση αυτή, κατά τη γνώμη μου, θα έπρεπε στην εν προκειμένω κατηγορία περιπτώσεων να συνίσταται στο αν όλες οι νοητές αποφάσεις, των οποίων η λήψη έχει μεταβιβασθεί στους ιδιώτες επιχειρηματίες, θα πληρούσαν τις προϋποθέσεις του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ. Η επέκταση σε όλες τις νοητές συμφωνίες ενδείκνυται, διότι σ' αυτή την κατηγορία περιπτώσεων το κράτος μέλος μεταθέτει την ευθύνη σε ιδιώτες επιχειρηματίες. Αμφιβάλλω αν μια ρύθμιση, η οποία συνεπάγεται δυσμενή διάκριση σε βάρος γερμανικών βιβλίων από άλλα κράτη μέλη, είναι απαραίτητη για την πραγματοποίηση των σκοπών που επιδιώκονται με τις επιβαλλόμενες τιμές για τα βιβλία.

θεση προς την άποψη της Γερμανικής Κυβερνήσεως, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι υφίσταται σχέση ειδικού προς γενικό μεταξύ του άρθρου 28 ΕΚ, αφενός, και του άρθρου 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ και το άρθρο 81 ΕΚ, αφετέρου, δεδομένου ότι αυτοί οι κανόνες επιδιώκουν διαφορετικούς σκοπούς.

V — Σύνοψη

193. Συνοψίζοντας, καταλήγω ότι μια ρύθμιση όπως ο BPrBG δεν συνάδει προς τις διατάξεις περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων. Επομένως, προτείνω να δοθεί καταφατική απάντηση στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα και αρνητική στο δεύτερο.

194. Περαιτέρω, η θέσπιση ενός κατά κρατική επιταγή συστήματος επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία δεν συνιστά κατ' αρχήν παράβαση του κατά το άρθρο 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ και το άρθρο 81 ΕΚ, καθήκοντος πίστεως στην κατηγορία περιπτώσεων, όπου μια αντίθετη προς τον ανταγωνισμό συμφωνία καθίσταται περιττή. Αυτό, πάντως, υπό τις προϋποθέσεις ότι πρόκειται για αμιγώς εθνικό σύστημα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία και ότι οι διατάξεις του συστήματος επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία δεν αντιβαίνουν προς το κοινοτικό δίκαιο, ιδίως δε προς τις διατάξεις περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων. Εν προκειμένω, η δεύτερη τουλάχιστον προϋπόθεση δεν συντρέχει.

195. Δεδομένου ότι το τρίτο προδικαστικό ερώτημα υποβάλλεται μόνο για την περίπτωση κατά την οποία στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα δοθεί αρνητική απάντηση, προτείνω στο Δικαστήριο να μην απαντήσει σ' αυτό το ερώτημα.

196. Αν πρέπει να δοθεί απάντηση στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει σύμφωνα με τη μέχρι τούδε νομολογία του ότι κατά το παρόν στάδιο εξελίξεως του κοινοτικού δικαίου, το άρθρο 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, σε συνδυασμό με τα άρθρα 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ και 81 ΕΚ, δεν απαγορεύει στα κράτη μέλη να θεσπίζουν νομοθετικές διατάξεις κατά τις οποίες η τελική τιμή πωλήσεως των βιβλίων καθορίζεται από τον εκδότη ή τον εισαγωγέα ενός βιβλίου, υπό τον όρο πάντως ότι πρόκειται για αμιγώς εθνικό σύστημα επιβαλλόμενων τιμών για τα βιβλία και ότι οι διατάξεις αυτές συνάδουν προς τις σχετικές διατάξεις της Συνθήκης ΕΚ, ιδίως δε προς τις διατάξεις περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων.

VI — Πρόταση

197. Κατόπιν όλων αυτών, πρέπει, κατ' εμέ, να δοθεί στο εθνικό δικαστήριο η ακόλουθη απάντηση:

1. Κατ' ορθή ερμηνεία, η έννοια του μέτρου ισοδυνάμου αποτελέσματος προς περιορισμό επί των εισαγωγών κατά το άρθρο 28 ΕΚ περιλαμβάνει τη ρύθμιση κράτους μέλους δυνάμει της οποίας οι εντός της χώρας εκδότες και εισαγωγείς οφείλουν να καθορίζουν και να γνωστοποιούν μια δεσμευτική για τον τελικό πωλητή κατώτατη τιμή πωλήσεως, όταν ο εισαγωγέας βιβλίων που εκδίδονται σε άλλο κράτος μέλος δεν μπορεί να καθορίζει τιμή κατώτερη από την τελική τιμή πωλήσεως που έχει καθορίσει ή συνιστά ο εκδότης για αυτό το άλλο κράτος μέλος (μείον τον ισχύοντα στο άλλο κράτος μέλος φόρο κύκλου εργασιών και συν τον ισχύοντα εντός της χώρας φόρο κύκλου εργασιών).

   Αυτό ισχύει επίσης όταν ο εισαγωγέας ενός τέτοιου βιβλίου μπορεί να καθορίζει τιμή κατώτερη από την τελική τιμή πωλήσεως που έχει καθορίσει ή συνιστά ο εκδότης για αυτό το άλλο κράτος μέλος, τούτο δε κατ' αναλογίαν του εμπορικού πλεονεκτήματος που επιτυγχάνει προμηθευόμενος το βιβλίο σε χαμηλότερη, κατ' απόκλιση από τις συνήθεις, τιμή αγοράς.

2. Το άρθρο 28 ΕΚ, το άρθρο 30 ΕΚ και το άρθρο 151 ΕΚ έχουν την έννοια ότι μια τέτοια ρύθμιση δεν μπορεί να δικαιολογείται ούτε από τη θέση του βιβλίου ως πολιτιστικού αγαθού ούτε από το συμφέρον των τελικών καταναλωτών για λογικές τιμές ούτε από τα από επιχειρηματικής απόψεως οικονομικά δεδομένα του εμπορίου βιβλίων.